

YENİ ZEMİN DERGİSİ'NDE DEMOKRASİ, DEVLET VE LIBERALİZM: 1990'LAR TÜRKİYESİ'NDE İSLAMCI BİR DERGINİN ALTERNATİF TOPLUM TAHAYYÜLÜ ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR İNCELEME

Democracy, State, and Liberalism in the Journal of The Yeni Zemin: A Critical Review of the Alternative Society Vision of an Islamist Journal in 1990s Turkey

Necip Yıldız*
Ali Haydar Soysüren**

Öz

Yeni Zemin, 1993-94 döneminde çıkmış olan İslamcı bir kültür ve siyaset dergisidir. Kendisini bir platform olarak niteleyen derginin yazar kadrosunda, İslamcılığın içerisinde daha serbest bir yorum arayışındaki ağırta taşısa da, geleneksel İslamcı anlayışı esas alan yazarların görüşlerine de yer verilmiştir. Diğer yandan dergide haber-yorum-röportaj yoluyla liberaller de sıklıkla yer bulmuştur. Gerek daha serbest bir yorum arayışındaki, gerek geleneksel anlayışta duran İslamcıların ve gerekse liberallerin ortak güdüleyeni, Kemalizm karşıtlığıdır. Sosyalizmin büyük oranda irtifa kaybettiği 1990'lı yıllarda, İslami zeminde, liberal demokrasiyi aşan alternatif bir model arayışı, *Yeni Zemin* dergisinin öne çıkan özellikleri arasındadır. Derginin, liberal demokrasiyi aşma iddiasıyla önerdiği alternatif İslamcı modelin, bu iddiayı gerçekleştirecek bir nitelik taşıyıp taşımadığı, bu çalışmanın ana sorunsalıdır. Derginin yayımlanmış bütün sayıları incelenerek, konuya ilişkin veriler sistemli şekilde bir araya getirilmiştir. Çalışmada öncelikle, derginin çıkışını dayandırdığı hedefler ortaya konulmuş, ardından İslami devlet, Medine Sözleşmesi – çok hukukluluk ve sivil topluma dair argümanlar ekseninde öne çıkarılan alternatif modelin çerçevesi çizilmiştir. Bu çerçeve üzerinden, öngörülen alternatif modelin liberal demokrasiyi aştığı iddiası değerlendirilmeye tabi tutulmuş ve taahhüt edilene somutlaştırılan arasındaki uyumsuzluk tespit edilmiştir.

127

- * **Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, Ardahan, Türkiye, necipyildiz@ardahan.edu.tr, Orcid Numarası: 0000-0002-8587-713X**
Assist. Professor, Ardahan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Ardahan, Turkey, necipyildiz@ardahan.edu.tr, Orcid Number: 0000-0002-8587-713X
- ** **Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ardahan, Türkiye, hsoysuren@gmail.com, Orcid Numarası: 0000-0002-2384-739X**
Assist. Professor, Ardahan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, Ardahan, Turkey, hsoysuren@gmail.com, Orcid Number: 0000-0002-2384-739X
- Geliş Tarihi / Received: 16.06.2021 - Kabul Tarihi / Accepted: 09.11.2021

Anahtar Sözcükler: Türkiye, İslamcılık, Kemalizm, Liberalizm, Komüniteryanizm, Medine Sözleşmesi - Çok Hukukluluk, *Yeni Zemin* dergisi

Abstract

Yeni Zemin is an Islamist journal of culture and politics that was published during 1993-94. Although the views of the writers who seek a freer interpretation of Islamism dominate in the journal which describes itself as a platform, the views of the authors preferring a traditional Islamist understanding are also included. On the other hand, liberals were frequently featured in the journal through news-comments-interviews. The common motivation of both the Islamists who seek a freer interpretation, or who stand in the traditional line on the one hand, and of the liberals on the other, is the opposition to Kemalism. In the 1990s when socialism lost its influence to a great extent, the search for an alternative model based on Islamic grounds that surpasses liberal democracy was among the prominent features of *Yeni Zemin*. The main problematic of this study is whether the alternative Islamist model proposed by the journal with the claim of surpassing liberal democracy has the substance to realize this claim. In this regard, all the published issues of the journal were examined and the data on the subject were collected. In the study, firstly, the objectives of the journal on which it is based were put forth, and then the framework of the alternative model which was put forward on the basis of the arguments regarding the Islamic state, the Medina Convention – multiple legalities and civil society, was drawn. Through this framework, the claim that the proposed alternative model exceeds liberal democracy has been evaluated, and the incompatibility between what the journal has committed to and what it has substantiated has been identified.

Key Words: Turkey, Islamism, Kemalism, Liberalism, Communitarianism, Medina Convention – Legal Pluralism, The Journal of *Yeni Zemin*

Giriş

Din-siyaset ilişkisi Türkiye siyasetinin temel tartışma konularından birisidir. Tek parti dönemindeki katı laiklik yaklaşımı, çok partili hayat sürecindeki gelişmelerle bir ölçüde yumuşamışsa da, asıl önemli adımlar 2000'li yıllardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı döneminde atılmıştır. 1990'lı yıllar ise 2000'li yıllardaki gelişmelere yol açan alt yapıyı hazırlamıştır. Devlet nezdinde, laiklik bakımından önemli bir tedirginlik unsuru olarak görülen Refah Partisi'nin (RP) iktidara gelmesi ve devlet refleksinin sahneye sürdüğü 28 Şubat süreci, 1990'lı yılların Türkiye'sinde, din-siyaset ilişkisinin oturduğu hareketli atmosferin makro düzeydeki yansımalarıydı. Makro düzeydeki bu dalgalanma, mikro düzeydeki pek çok gelişme, tartışma ve arayışla birlikte seyretmiştir. O dönemde İslami hareket içerisinde de bazı arayışlar gündeme gelmiştir.

1990'lı yıllar Türkiye'de resmî ideolojinin birçok bakımdan sorgulandığı, liberalizmin giderek etkisini daha fazla hissettirdiği bir dönemdir. Post-modern etkilerin arttığı bu dönemde pek çok gazete, dergi, televizyon ve radyo, yayın

hayatında etkili olmaya başlamış ve bunların her biri Türkiye'nin sosyopolitik ve kültürel hayatını kendince yönlendirmeye çalışmıştır. Bu yayınlar arasında İslamcılar tarafından çıkarılan *Yeni Zemin* dergisi (1993-1994) de önemli ve etkili bir mecra olarak dikkat çekmektedir. Derginin çıktığı dönem, 1980 askerî darbesinin etkilerinin görece aşıldığı, Sovyetler Birliği'nin yeni dağıldığı, liberalizmin nihai zaferine dair söylemin güç kazandığı ve post-modernizmin etkisini arttırdığı bir döneme denk düşmektedir. Dönem aynı zamanda Türkiye'de post-Kemalist yaklaşımın (Aytürk, 2015) ivme kazandığı bir dönemdir. Ayrıca İslami hareket de 1980'li yıllarda yaşanan İslami yükselişin neticeleriyle yüzleşmek ihtiyacı içindeydi. Erkilet, bir yandan Özal döneminin açtığı olanakların büyümesine kapılanların varlığından, diğer yandan bunlara karşı koyabilecek alternatifleri üretmekte başarısız olanlara değinerek İslami hareketteki sorgulamadan bahseder (Erkilet, 2014: 693). Kentel de bazı İslami dergileri ele aldığı çalışmasında, "1990'lı yıllarla birlikte daha çok bir 'arayışın' ve 'tartışmanın' öne çıktığını belirtir (Kentel, 2014: 724) *Yeni Zemin* dergisi, dünyada ve Türkiye'de statüko karşıtlığı üzerinden değişim söyleminin revaçta olduğu bu ortamda, İslamcı eksende çıkmış bir kültür ve siyaset dergisidir.

"İslamcı", İslami camia içinde çok zaman tereddütle karşılanmış bir kavramsallaştırma değildir. İslami hareket ya da aydınların bu etikete yönelttikleri itiraz sıklıkla dile getirilmiştir. Aktay'ın söylemiyle "İslamcı diye bilinenler kendilerine sadece Müslüman demeyi daha fazla tercih etmişlerdir" (Aktay, 2014: 16). *Yeni Zemin* dergisi bu durumdan bağımsız değildir. Ancak İslam dininin her mensubu için kullanılan "Müslüman" kavramının, yine o zümrenin parçası olsalar da, belirli hassasiyetlerle düşünsel ya da eylemsel bir mücadelenin içerisinde yer alanların durumunu tanımlamaya yetmediği ortadadır. Bu sebeple, atfedilenler nezdinde netameli bir boyut taşısa da İslamcı / İslamcılık sıfatına başvurmak durumundayız. Aktay'ın, nasıl yorumladıklarından bağımsız olarak "siyasal pratiğinin merkezine İslam'ı koyan her türlü Müslüman oluşumu" İslamcı kategorisine koyan geniş çerçeveli tanımı esas alınabilir. Ya da yine Aktay'ın daha belirgin bir çerçeve çizmek için S. Sayid'den yola çıkarak önerdiği, "Bir Müslüman olarak ilişkilerini İslam'ın tarihsel formasyonu ve geleneklerinin içinden konumlandırarak, bunu kendine bir davranış ufku kılma projesi" şeklindeki İslamcılık tanımı esas alınabilir (Aktay, 2014: 18) Adlandırma noktasındaki itirazlar ne olursa olsun, her iki durumda, *Yeni Zemin* dergisini İslamcı kategoride saymak durumundayız.

Sovyetler Birliği'nin dağıldığı, sosyalizmin irtifa kaybettiği, sivil toplum ve liberalizm rüzgârının güçlendiği ortamda *Yeni Zemin*'in İslamcılığı

dönüştürme çabasının izlerini sürerek, İslamcılık içinde yeni gelişen “liberal” yaklaşımın İslamcı entelektüeller arasında nasıl bir yankı bulduğunu ve bu eğilimin topluluk değerleriyle ilişkisinin nasıl kurulmaya çalışıldığını saptamak bakımından *Yeni Zemin* dergisinin açıklayıcı veriler sunacağını düşünüyoruz. Bu çalışma, 1990'lı yılların Türkiye'sinde İslamcı harekette yaşanan değişim ve sorgulamanın sınırlarını *Yeni Zemin* dergisi özelinde tespit etmeye odaklanmaktadır. Yayımlanmış on sekiz sayısının tamamı incelenerek, derginin dönemin hâkim yaklaşımı olarak öne çıkan liberalizmle ilişkisi analiz edilmiştir. Dergide, liberal demokrasiyi aşma iddiasıyla önerilen alternatif İslami modelin, bu iddiayı gerçekleştirecek bir nitelik taşıyıp taşımadığı bu çalışmanın ana sorunsalını oluşturmaktadır.

Bu sorunsal *Yeni Zemin* dergisinin bütün sayıları okunduktan sonra belirlenmiştir. Okumalar neticesinde derginin misyonunu sahiplenenlerin bu noktaya kritik bir rol biçtiği görülmüştür. Öngörülen sorunsalı açığa kavuşturmak amacıyla, içerik analizini (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 227 vd.) öne koyan bir yol izlenmiştir. Derginin yeniden okunması esnasında, sorunsala ilişkin ifade ve değerlendirmeler belirlenmiş ve bilhassa liberalizm, demokrasi, özgürlük, önerilen İslami alternatif, çok-hukukluluk, sivil toplum hususundaki değerlendirmelere odaklanarak kodlamalar yapılmıştır. Akabinde, belirlenen temalar doğrultusunda veriler sınıflandırılmıştır. Böylece dergide, söz konusu hususlarda yazan ve yazılanların bir haritası çıkarılarak analiz ve yorum için zemin oluşturulmuştur. Çalışmada, dergiden aktarılan düşünceleri ifade eden yazar çeşitliliği göz önünde bulundurulmuştur. Aynı konuda farklı kişilerce yapılan değerlendirmelerin aktarılmasına genel itibariyle dikkat edilmiştir. Fakat aynı kişinin bir konuya ilişkin benzer değerlendirmelerinin hepsini aktarmak yerine, mesajı en iyi verebilecek olan tercih edilmiştir. Bu kapsamda “amaçlı örnekleme yöntemleri” kullanılmıştır. “Aşırı ve aykırı durum örnekleme”, “benzeşik (homojen) örnekleme”, “tipik durum örnekleme”, (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 107 vd.) kullanılan alıntılarının seçiminde dikkate alınmıştır.

Bununla birlikte çalışma, içerik analizinin ötesine uzanan bir boyut da taşımaktadır. Örneğin özgürlük ve demokrasi gibi çoğu zaman olumluluk atfedilen kavramlar benimsenmiş görünürken, bazı kullanımlarda, kavramın nasıl anlamlandırıldığını sorgulamak gerekmiştir. Böylece görünenin arka planını, bağlamını netleştirmek hedeflenmiştir. Bu kapsamda eleştirel söylem analizi (Çakır, 2014) içerik analizini tamamlamıştır.

Çalışmada öncelikle, dergiye ilişkin verilen genel bilginin ardından, derginin çıkış manifestosu diyebileceğimiz çerçeve ortaya konulmuştur. Devamında, durduğu yeri belirginleştirecek bir unsur olarak dergide öne çıkan iktisadi yaklaşımın çerçevesi çizilmiştir. Bir sonraki aşamada siyasal liberalizm bağlamında dergide önerilen İslami alternatif değerlendirilmiştir. “İslami devlet”e dair ortaya konan argümanlarla başlayan bu kısım, Medine Sözleşmesi ve sivil topluma ilişkin argümanların değerlendirilmesiyle sürdürülmüştür. Dergide Medine Sözleşmesi çerçevesinde dile getirilen toplulukçu yaklaşım dikkate alınarak, bu çerçevenin Komüniteryanizm kapsamında ele alınıp alınmayacağına da değinilmiştir.

Yeni Zemin dergisindeki bütün yazarların meselelere motamot aynı şekilde baktığını elbette kimse iddia edemez. Hele hele, belirli bir siyasal kliğin sözcülüğünü reddederek, bir platform olma iddiasıyla çıkan *Yeni Zemin* için bu hususu özellikle dikkate almak durumundayız. Nitekim konu değerlendirilirken, doğal olarak ifade edilen görüşler arasındaki ortaklık ve farklılıklara değinilmiş, eğer gerilim noktaları varsa, bu noktalar okuyucuların dikkatine sunulmuş tartışılmıştır. Böylece alternatif olarak dergide öne çıkan en “özgürlükçü” yorum üzerinden, *Yeni Zemin*’in önerdiği alternatifin kendi içindeki sınırlılıkları tespit edilmiştir.

Yeni Zemin Dergisi ve Çıkış Manifestosu

1991 seçimlerinden sonra bir araya gelen 50 civarındaki aydının yürüttüğü tartışmaların devamında ortaya çıkan¹ *Yeni Zemin* dergisi, herhangi bir siyasal parti ya da gruba angaje olmadan çıkma iddiasındaki bir yayın organıdır. Osman Tunç’un sahibi olduğu dergi, yayın hayatına Mehmet Metiner’in genel yayın yönetmeliğinde başlamış, bir süre sonra genel yayın yönetmenliğini, Yalçın Akdoğan yüklenmiştir. Ümit Aktaş, Gıyasettin Bingöballı, Kenan Çamurcu, Abdurrahman Dilipak, Davut Dursun, İhsan Işık, Altan Tan, Abdülvahid Vural’dan müteşekkil yayın kurulu, ana omurgasını korumakla birlikte zaman içinde bazı değişikliklere uğramıştır. Ali Bulaç, 5. sayıdan itibaren yayın kurulundan ayrılmıştır. Ancak tıpkı Mehmet Metiner’in genel yayın yönetmeliğinden ayrılması gibi, Ali Bulaç’ın da yayın kurulundan ayrılması derginin yayın politikasına dair bir anlaşmazlıkla ilgili değildir. Metiner, Bağcılar Belediyesi’nde görev alması nedeniyle, Ali Bulaç da özel çalışmaları nedeniyle dergideki görevlerinden ayrılmış, ancak her ikisinin yazıları ve dergiye yakın ilgisi devam etmiştir. Derginin konumlandığı düşünsel platformun anlaşılmasında, bu iki ismi öne çıkan aktörler arasında saymak gerekir.

Dergi, Türkiye konjonktüründe statüko-değişim dikotomisine oturttuğu siyasal denklemde değişim iddiasını vurgulayan bir yayın çizgisini esas almıştır. Çıkış yazısında değişimci pozisyonunu şu şekilde ifade etmiştir: *Yeni Zemin* “İslami düşünce ve hareket için yeni bir kalkış noktası ve güçlü-sağlam bir zemin oluşturmak için çıkıyor. Bu özelliğiyle Yeni zemin, hiç kuşkusuz, yeni bir misyonun sözcüsü olacaktır. (...) *Yeni Zemin* temelden değişmek zorunluluğuyla yüz yüze bulunan Türkiye’de üzerine düşen sorumluluğun idraki içinde tarihi bir görevi yerine getirmek için çıkıyor. Tarihin kırılmaya uğradığı bu yeni dönemde *Yeni Zemin*, statükodan yana merkez güçlerle, değişimden yana merkez-kaç güçlerin çatışmasında değişimden yana olacaktır” diyerek misyonunu değişimcilik vurgusuyla açıklamaktadır. (Yeni Zemin Niçin Çıkıyor, 1993:1)

Yaklaşık bir buçuk yıllık bir süre içerisinde on sekiz sayısı yayınlanan derginin, oldukça temel sorunlar üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. 1990’lı yıllarda Türkiye’nin gündeminde bulunan meseleleri İslamcı perspektifi öne çıkaracak tarzda ele almış, İslamcılarının alternatifini görünür kılmaya çalışmıştır. Dergi her sayıda bir konuyu kapak dosyası şeklinde incelemiş, bu kapsamda yazıların yanı sıra açikoturum ve ayın konuğuna yer vermiştir.

Dergide işlenen kapak dosyaları ve ayın konuğu olarak yer verilenleri sıralamak, derginin odak noktasını ve yelpazesini anlamak bakımından açıklayıcı olacaktır. Kapak dosyaları aşağıdaki gibidir:

Sayı No	Kapak Dosyasının Başlığı	Röportaj Yapılan Konuk
1	“Türkiye’nin 70 Yıllık Politikası: Değişmeden İlerlemek”	Prof. Dr. Nur Vergin
2	“Türkiye’de Baskı Altındaki Dinin Özgürleşme Talebi”	Dr. Hikmet Özdemir
3	“Rejim Ordusu mu Savunma Ordusu mu”	Doç. Dr. Nilüfer Göle
4	“Nasıl Bir Anayasa! Dayatma mı, Sosyal Mutabakat mı”	Rasim Özdenören
5	“Alternatif Devlet Modeli”	-
6	“Yeni Siyasi Arayışlar Sürüyor - Demokrasi Son Aşama mı?”	Prof. Dr. Asaf Savaş Akat
7	“Kadının Kimlik Arayışı”	Hüseyin Hatemi
8	“Türkiye Ekonomisi Darboğazda – Özelleştirme Çare mi?”	Doç. Dr. Nabi Avcı

9	“Türkiye Nereye Gidiyor?”	Süleyman Karagülle
10	“Tıkanan Sistemin Çöken Kurumu: Üniversite”	Atasoy Müftüoğlu
11	“Değişim Sürecinde İslami Hareket”	Kâmrân İnan
12	“Tarikatlar”	Prof. Dr. Hayrettin Karaman
13	“Kemalizmin Son Kalesi: Laiklik”	Cengiz Çandar
14	“Demokrasi Sürecinde Özerk Yerel Yönetimler”	Recep Yazıcıoğlu
15	“Merkezi Otorite Seçim Sonuçlarından Endişeli”	Doç. Dr. Mete Tunçay
16	“Değişimin Önündeki Engel: Kemalizm”	Prof. Dr. Mehmet Altan
17-18	“Ümmetin Yetimleri Kürtler”	Doç. Dr. Fikret Başkaya

Açıkoturum başlıkları ve katılımcılar aşağıdaki gibidir;

Sayı No	Açıkoturum Başlığı	Katılımcılar
1	“Yeni Dönemde RP”	Bahri Zengin, Abdurrahman Dilipak, Ali Bulaç, Osman Tunç, Altan Tan
2	“Siyasette Yeni Arayışlar”	Mahir Kaynak, Davut Dursun, M. İhsan Arslan
3	“İslami Hareket ve Terör”	Ömer Laçiner, Ali Bulaç, Doç. Dr. Mehmet Altan, Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Narlı,
5	“İslami Toplum Düzenine Doğru Bir Adım: Medine Vesikası”	Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma, Doç. Dr. Şükrü Karatepe, Ali Bulaç
6	“Egemenlik Kimin”	Bahri Zengin, Doç. Dr. Davut Dursun, Ümit Aktaş, Dücan Cündioğlu
7	“Gelenek içinde Kaybolan Kadın”	Yıldız Kavuncu, Sibel Eraslan, Yelda Şahin
8	“Tıkanan Rejim ve Sivas Olayları”	Davut Dursun, Abdurrahman Dilipak, Abdurrahman Arslan, Altan Tan
9	“Statükocu TRT ve İslamcı Radyo – TV’ler”	Tahir Yücel, Cemal Uşak, Hüseyin Öztürk, Abdurrahman Arslan

10	“Dış Politikada Ricat”	Prof. Dr. Nur Vergin, Doç. Dr. Davut Dursun, Abdurrahman Dilipak
11	“Batı Modernizmi ve İslami Hareket”	Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay, Ali Bulaç, Doç. Dr. Nilüfer Göle, Abdurrahman Arslan
12	“Kürt Sorununda Şiddet - Siyaset Çekişmesi”	Baki Tuğ, Abdullah Gül, Remzi Kartal
13	“Laikliğin Türkiye’de Tabanı Yoktur”	Prof. Dr. Hüseyin Hatemi, Prof. Dr. Toktamış Ateş, Prof. Dr. Mehmet Aydın, Doç. Murat Belge
14	-	
	“Demokrasi Sürecinde Özerk Yerel Yönetimler”	Recep Yazıcıoğlu
15	“Bediüzzaman ve Nurculuk”	Ali Bulaç, Safa Mürsel, İhsan Işık
16	“Kemalizm Miadını Doldurdu mu”	Prof. Dr. Toktamış Ateş, Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay, Doç. Dr. Mete Tunçay, Mehmet Metiner, Abdurrahman Arslan,
17-18	“RP Kitle Partisi Olma Yolunda”	Bahri Zengin, Ali Bulaç, Davut Dursun, Abdurrahman Dilipak,

Yeni Zemin dergisinin politik iddiasını anlamada ilk sayısındaki çıkış yazısı önemli ipuçları sağlamaktadır. Manifesto niteliğindeki bu çıkış yazısında derginin ana eksenini sayılabilecek bir çerçeve ortaya konulmaktadır. Bahsi geçen ilkeler şöyle sıralanmaktadır;

1. “Önce devlet anlayışı değişmeli. Devlet totaliter ve otoriter olmaktan çıkarılmalı ve çağdaş anlamda sivilleştirilerek küçültülmeli.”
2. “Anayasa tümünden değişmelidir. Sivil çağdaş bir anayasa hazırlanmalıdır.”
3. “Hukuki reform: Yasama ve yargı erkleri ‘farklı hukuk toplulukları’ realitesi göz önünde bulundurularak yeniden tanzim edilmelidir. Sivil-çoğulcu bir hukuk anlayışı egemen kılınmalıdır.”
4. “Devletin din üzerindeki tekeline son verilmesi veya devletin din üzerindeki tek yanlı müdahalelerinin kaldırılması”.
5. “Ordunun sivil otoritenin emrinde olması ve küçültülmesi”.
6. “Yerinde yönetim sağlanmalıdır. Valiler seçimle iş başına gelmeli, yerel emniyet güçleri de seçimle iş başına gelen valinin emrinde olmalıdır. Yerel yönetimler yerel parlamento statüsünde olmalıdır.” (Türkiye’nin 70 Yıllık Politikası: Değişmeden İlerlemek, 1993: 10-19)

Çıkışta ifade edilen çerçevenin bütün yayın dönemi boyunca sürdürülüp sürdürülmediği sorgulanmaya muhtaç bir konudur. Bahsi geçen ilkeler, gündeme getirilen meseleler bağlamında nasıl somutlaştırılmaktadır; ortaya konulan fikir ve çözüm önerileri bunlarla uyumlu mudur? Bu konulara daha yakından bakılmalıdır. Nitekim derginin liberalizmle ilişkisinin sınırlarını belirginleştirmek, ancak bu tarz somut bir incelemeyle mümkündür.

Yani genel söylemin somut meseleler düzleminde büründüğü formları netleştirmek gerekir. Böylece, “statüko”ya yönelttikleri eleştiride öne çıkardıkları özgürlük ve demokrasi gibi kavramların, öngördükleri alternatif modeldeki yeri tespit edilebilecektir. “Statüko” eleştirisinde gözlenen güçlü liberal etkinin, öngördükleri alternatif modelin çerçevesi çizilirken evrildiği nokta, İslamcı hareketin demokrasi yorumuna dair bir takım çıkarımlar yapabilmemize olanak sağlayacaktır. Dergide epeyce, “ceberrut” sıfatıyla anılan Kemalist devlete yönelik eleştirinin, liberal argümanlar üzerinde inşa edildiğine dair bolca malzeme mevcuttur. Bu noktada derginin çıkış sayısında yer verilen ilkelerle uyum arz eden tablo; öngördükleri alternatif somutlaştırdıkları ölçüde, yerini belirgin bir gerilime bırakmaktadır.

Yeni Zemin dergisinin liberalizm ile ilişkisini aydınlatmak için öncelikle derginin “iktisadi liberalizm”le ilişkisi ele alınacak, devamında ise “siyasal liberalizm” ile ilişkisi incelenerek, bu ilişkinin sınırlılıkları eleştirel biçimde değerlendirilecektir.

Liberalizm, kökleri daha önceye dayansa da 19. yüzyılda güçlü bir siyasal alternatif haline gelmiştir (Heywood, 2011: 41). “Birey, özgürlük, akıl, adalet, hoşgörü ve farklılık” ekseninde (Heywood, 2011: 43 vd.) söylemini şekillendiren liberalizm tarihsel süreç içerisinde, farklı şekillerde yorumlanabilmiştir. Bu noktada klasik liberalizm ve modern liberalizm ayrımı yapılmaktadır.

“Bencil bireyler” “toplamından oluşan atomistik bir toplum anlayışından” yola çıkan klasik liberaller, birey üzerine herhangi bir baskıyı reddederek “negatif özgürlük” anlayışını esas almışlardır. Klasik liberaller, devlete “gece bekçisi” metaforuyla tasvir edilen, minimal düzeyde bir rol biçmiş, devletin rolünü dış saldırılara karşı koymak, içerde düzeni sağlamak, “sözleşmelere uyulması için zor kullanmakla” sınırlandırmış, devlete bırakılmış “zorlama alanı” dışındaki alanı sivil toplumun “özgürlük alanı” olarak kabul etmişlerdir (Heywood, 2011: 61). Klasik liberaller ile modern liberaller, “bireysel özgürlük, çeşitlilik ve çoğulculuk, anayasacılık ve hukukun üstünlüğü”

noktasında birleşir. Her ikisi ekonomik işleyişte serbest piyasa ekonomisinin esas alınması varsayımında da birleşir. Ancak modern liberaller piyasa boyutunu daha az vurgular, devletin “sosyal ve/veya sivil görevlerini” daha fazla öne çıkarır. (Erdoğan, 2005: 27). Denebilir ki iki yaklaşım arasındaki ayırt edici nokta devlet ve piyasaya yaklaşımdır. Modern liberaller, devlete “daha geniş (kısmen yeniden dağıtımçı) bir rol biçmeleri” itibariyle klasik liberallerden ayrılır (Erdoğan, 2005: 27). Klasik liberaller, iktisadi alanı tümüyle devletten arındıran bir anlayışa sahiptir. “Laissez – faire” (bırakınız yapsınlar” anlayışında ifadesini bulan bu iktisadi anlayış 1929 ekonomik buhranı ardından sorgulanmaya başlanmıştır. Ancak 1970’lerde ivmelenen ve 1980’lerde ABD’de Reagan, İngiltere’de Thatcher’ın politikalarında ifadesini bulan Neo-liberalizm ile yeniden hayat bulmuştur (Heywood, 2011: 66). Fırsat eşitliğini tümüyle piyasanın işleyişine bırakan klasik liberallerin aksine, modern liberaller, “negatif özgürlük” yerine “pozitif özgürlük” anlayışını benimsemiş, piyasanın bireylere eşit fırsatlar sunamaması karşısında, fırsat eşitliğini sağlamak üzere, devletin sosyal ve iktisadi alanda müdahil olması gerektiğini kabul etmişlerdir (Heywood, 2011: 72).

Liberalizm içindeki bir diğer tasnif “kapsayıcı liberalizm ve siyasi liberalizm” ayrımıdır. Kapsayıcı liberalizm, “liberal değerler”in “siyasal ilke ve kurumların” ötesine taşınmasını, bu değerlerin aynı zamanda “birey ve toplum hayatına hâkim olması gerek”tiğini savunur. Siyasi liberalizm ise, birey ve toplumu kuşatan bu tarz kapsayıcı bir ahlaki idealle değil, “asgari bir ahlaki içerikle” hareket eder; liberal değerleri, birey ve topluma hâkim kılma arayışından genellikle uzak durur. Liberalizmi esas olarak siyasal ilke ve kurumlar üzerinden ele alır (Erdoğan, 2005: 25)². “Klasik liberallerin hepsi”, siyasi liberalizm kategorisine dahilken, modern liberaller arasında siyasi liberalizmin de kapsayıcı liberalizmin de savunucuları vardır. (Erdoğan, 2005: 27).

Bu çalışmada *Yeni Zemin* dergisini iktisadi liberalizm ve siyasal liberalizm tasnifi üzerinden değerlendiriyoruz. Fakat burada söz konusu edilen siyasal liberalizm kullanımının çerçevesi, yukarıda bahsi geçen, liberal değerlerin siyasal kurum ve ilkelerin ötesinde oynayacakları role ilişkin tartışma üzerinden şekillenen siyasi liberalizmle tam olarak örtüşmez. Bu çalışmadaki ayrımın temelinde liberalizmin piyasa boyutu ile siyasal özgürlükler boyutuna yaklaşımdaki seçici tutumlar bulunmaktadır. Birçok zaman serbest piyasa anlayışı benimsenmek suretiyle liberalizmin ekonomik boyutu kabul edilirken, siyasal özgürlükler boyutu göz ardı edilebilmektedir. İnsel’in “Türk siyasal düşününde, güçlü bir iktisadi liberalizm geleneği bulunmasına karşın, buna

denk düşen bir siyasal liberalizm geleneği oluşmadı” tespiti (İnsel, 2005: 42-43) söz konusu durumu vurgular. Dolayısıyla iktisadi liberalizm boyutunda *Yeni Zemin*’in serbest piyasaya biçtiği misyon, siyasal liberalizm boyutunda ise siyasal hak ve özgürlükler hususunda benimsediği tutum üzerinde durulmaktadır.

Platformun Ekonomik Ayağı: İktisadi Liberalizmde Uzlaş

Yeni Zemin dergisinde ifade edilen ekonomik yaklaşımların ezici çoğunluğu serbest piyasa ekonomisi doğrultusundadır. Bu noktada, sosyal demokrasi vurgusuyla dergideki egemen eğilimden farklılaştığı söylenebilecek Ümit Aktaş’ı dışta tutmak kaydıyla³, Altan Tan’dan, Mehmet Metiner’e ve Rasim Özdenören’e kadar, yazarların genelini serbest piyasaya açık destek verdikleri gözlenmektedir. Serbest piyasaya yaklaşım taktiksel bir meseleden ziyade, “ilkesel” bazda ele alınmaktadır. Serbest piyasa ile özgürlük arasında doğrusal bir ilişki kurulmaktadır. Zira ekonomiye hükmetmek, devleti güçlendiren bir unsur olarak görülmektedir. Devletçi ekonomi, devlete atfedilen “ceberrutluğun” besleyici bir ögesi sayılmaktadır. Ekonominin devletin elinden çıkmasına kritik bir rol biçilmektedir.

Devletin ekonomi sahasındaki hakimiyetine karşı çıkan Davut Dursun, 1990’lı yılların ana gündemleri arasında yer alan, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) özelleştirilmesi meselesinde yaklaşımını ortaya koymaktadır. Meselenin “basit bir özelleştirme sorunu” değil, “toplumun özgürleştirilmesi sorunu” olduğunu vurgulamakta (Dursun, 1993b: 14) ve “Ekonomiyi denetleyen devlet, diğer bütün alanları, hatta mahrem alanlarımızı bile denetleme gücü ve yetkisinin kendinde görmeye devam edecektir” ifadelerini kullanmaktadır (Dursun, 1993a: 14-15).

Serbest piyasa vurgusunu devam ettiren Ergün Yıldırım, Türkiye’deki devlet geleneğiyle özel sektör arasında kurduğu karşıtlığı “özel teşebbüs de irtica olarak görüldü”, (Yıldırım, 1993b: 26-27) cümlesiyle ifade etmektedir. “Ceberrut devlet” anlayışı ile özel sektör karşıtlığı arasında kurulan pozitif korelasyon, serbest piyasaya, “ceberrutluktan” kurtarıcı bir rol atfedilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu noktada, *Yeni Zemin* dergisindeki egemen iktisadi yaklaşım ile liberaller arasında bir fark yoktur⁴.

Yeni Zemin’de, serbest piyasa, İslam iktisadının temel bir unsuru olarak kabul edilmektedir (Sınav, 1993: 81-82). Devletçi ekonomiye prensip düzeyinde bir karşı çıkış söz konusudur. Mehmet Metiner’in, “Zarar eden kitlerin satılmasında hiçbir mahzur görmüyorum” ifadesi, özelleştirmeyi yalnızca zarar

eden kitlelerle sınırlandırdığını akla getirirse de, kullandığı söylemin geneline yansiyacak şekilde, özgürlükle serbest piyasa arasında bağ kurmaktan geri kalmaz. “Devletin iktisadi hayat üzerindeki tekelinin kaldırılması gerekir” diyen Metiner şöyle devam eder: “PTT'nin özelleştirilmesi yurttaşlar açısından yararlı olabilir. (...) İletişim teknolojisini tekelinde tutmaya devam eden bir devlet, yurttaşların aykırı düşüncelerinin önünde engel olarak durmaya devam eder. Özel radyo ve televizyonların yayımı konusunda gösterilen engellemeler buna tipik bir örnektir. Özelleştirme tek başına bir çözüm olmayabilir, ama çözüm devletçilikte hiç değildir. Asıl çözüm köklü sistem değişikliğindedir. Ekonomik çözüm paketi siyasi çözüm paketiyle tamamlanmadığı sürece devletin yeniden yapılandırılması sorunu çözümlenmiş olmaz” (Metiner, 1993: 15).

Rasim Özdenören aynı minvalde, serbest piyasa ile özgürlüğü ilişkilendirmekte, devletin ekonomik fonksiyonuyla yasakçılık arasında bağ kurmaktadır. “Serbest piyasa işleyişini bozdukları” ve “kaynak tahsisini olumsuz yönde etkiledikleri” gerekçeleriyle KİT'lerin özelleştirilmesini savunan Özdenören, “Özelleştirme ile yasakçı devletin getirdiği kısıtlamaların ortadan kaldırılabilceğini düşünüyorum” ifadesiyle konuya dair duruşunu net şekilde ortaya koymaktadır (Özdenören, 1993b: 16).

Esasen İslami perspektiften bakanların serbest piyasaya ilişkin pozitif yaklaşımları şaşırtıcı değildir. Zaman zaman İslam'ın sosyalizan yorumlarına rastlansa da (Erdoğan, 2005b: 449) “İslam'ın liberalizmin kurucu unsurlarından biri olan serbest piyasa ekonomisiyle bağdaşır” pozisyonu (Erdoğan, 2005b: 448) yaygın bir kabuldür. İslami cenahın liberal değerlere yönelik eleştirileri, İslami iktisat anlayışının iktisadi liberalizmle paralellik arzeden yorumlarını engellememiştir (Yılmaz, 2005)⁵. “Yirminci yüzyılın son çeyreğinde” İslamcı iktisadi söylem ile iktisadi liberalizm arasındaki yakınlık (Yılmaz, 2005: 430) daha da görünür bir hal almıştır. Bu dönem, İslamcı hareketin yanı sıra, gerek dünyada gerek Turgut Özal'la özdeşleşen politikalar bağlamında Türkiye'de neo-liberal söylem ve politikaların güçlendiği bir dönemdir. Neo-liberalizm, piyasayı “ahlaki ve pratik olarak her türden siyasi denetimin üzerinde gören” anlayışıyla, piyasaya ilişkin bazı sınırları kabul eden Adam Smith'i de geride bırakmıştır. (Heywood, 2011: 68)⁶ Sovyetler Birliği'nin dağılması, Neo-liberal söylemi zirveye taşımıştır. *Yeni Zemin* dergisinde, neredeyse asgari müşterek halini almış iktisadi söylemi, İslam'ın öngördüğü çerçevenin serbest piyasayla uyum arz eden boyutunun yanı sıra, dünyadaki dönüşümün etkileri üzerinden de okumak gerekir. Neo-liberal söylemin öncü düşünürlerinden Friedrich Hayek (1899–1992) ve Milton Friedman'ın (1912–2006) özgürlük

ve piyasa arasında kurdukları bağ *Yeni Zemin* dergisindeki baskın eğilimle paraleldir. Friedman'ın “demokrasi, ancak kapitalizmde varolabilir” (Köker, 1987: 69-70), Hayek'in devletin iktisadi süreçlere müdahalesini “bireysel özgürlük için en ciddi tehdit” (Heywood, 2011: 68) sayan yaklaşımlarının ruhu derginin geneline sinmiş gibidir. 1980'li yıllarda dünyada ve Türkiye'de gözlenen neo-liberal dalga ve hemen devamında sosyalist blokun dağılmış olmasını, dergideki yaklaşımı şekillendiren faktörler arasında saymak mümkün görünmektedir.

Siyasal Liberalizmle İlişkinin Sınırları: Göz Kırparken Dışında Kalmak Kemalizmi radikal şekilde eleştiren İslamcılık, 1990'lı yıllarda liberalizmden güç alan bir devlet eleştirisi eşliğinde kendi siyaset felsefesi ve siyaset sosyolojisi üzerinden alternatif bir devlet ve toplum modeli öne sürmüştür. Kemalist devletin eleştirisinde liberalizmi oldukça işlevsel ve çözücü bulan dergi, kendi toplum ve devlet modelinde liberalizmden hem felsefi hem de hukuksal düzeyde esaslı şekilde ayırıyor görünmektedir.

Öncelikle, derginin liberalizme yaklaşımının felsefi olmaktan ziyade “sosyo-politik” ve “pragmatik” olduğu iddia edilebilir. Siyaset sosyolojisine yaklaşım noktasında dergide, Merkez Çevre Kuramı (Mardin, 2016) üzerinden inşa edilen bir yaklaşım görülmektedir. Dergide sürekli öne çıkan Merkez ve Merkezkaç güçler ayrımının bu kuram çerçevesinde kurgulandığı söylenebilir. Dergide sosyo-politik olarak statükoyu savunan Merkezci güçlerle değişim talebindeki Merkezkaç kuvvetler birbirine karşı konumlandırılmıştır⁷. Merkezdeki askerî-bürokratik elitin karşısında merkezkaç güçler olarak Müslümanlar, Kürtler, Aleviler, kent varoşlarına yerleşmiş yoksullar ve devletle bağ kurmadan kendi dinamikleriyle ortaya çıkmış yeni burjuvazi öne sürülmektedir (Değişmeden İlerlemek, 1993: 9).

“Askerî-bürokratik elit” karşısında konumlandırılan güçlerin farklılığı, İslamcıların bu gruplara yaklaşımını gündeme getirmiştir. İslamcıların eskisinden farklı olarak, bahsi geçen gruplarla daha liberal ve çoğulcu bir temelde ilişki kurmasına yönelik bir vurgu *Yeni Zemin* dergisinde yer bulmuştur. Dolayısıyla dergideki değişim çağrısı aynı zamanda İslamcı harekete yönelik bir boyut taşımaktadır. Ancak dergide liberalizmi çağrıştıran söylemlerle öne çıkanlar olduğu gibi liberalizmden oldukça uzak bir devlet anlayışını savunan yazarlar da mevcuttur. Meselenin asıl kritik noktası, görece liberal ve çoğulcu bir iddiaya yaslanan söylemin, savunduğu alternatifi somutlaştırmaya yöneldikçe nasıl sınırlandırmalarla yüz yüze kaldığıdır. Bu

noktada netlik sağlandığı ölçüde *Yeni Zemin* dergisinin liberalizmle ilişkisinin sınırları ortaya çıkacaktır.

Öncelikle, şu nokta rahatlıkla tespit edilebilmektedir ki, gerek geleneksel gerek yenilikçi söyleme alan açanlar arasında, çerçevesi belirlenmiş bir İslami devlet modelinin varlığı hususunda güçlü tereddütler mevcuttur. Rasim Özdenören'in, İslam'ın "apriori bir devlet modeli" bulunmadığı yönündeki tespitine (Özdenören, 1993a: 18), Davut Dursun "sanıldığına aksine kenarı köşesi iyice belirlenmiş, teorik düzeyde bile olsa tartışmaları sona ererek belli bir model olarak tebeyyün emiş ve hazır uygulanabilir" alternatif bir İslam devlet modeli yoktur tespitiyle katılmaktadır (Dursun, 1993a: 13). Osman Tunç'un "İslam'ın formel anlamda bir devlet modeli çizdiği ve ardıllarına bunu dayattığı kanaatinde değilim" ifadesi de aynı minvalde yorumlanacak niteliktedir (Tunç, 1993: 27). Geleneksel söylem ve pratiğe yakın duran Özdenören ile özgürlük – çoğulculuk söylemini öne çıkaran Dursun ve Tunç, hazır bir İslam devleti modeli bulunmadığı noktasında uzlaşmaktadır.

İslami devlete ilişkin belirli bir kalıbın bulunmaması, farklı kaynaklardan beslenme ve yeni koşul ve ihtiyaçlar zemininde bir inşaya zemin sunan bir olanaktır. Kuran'ın, önerdiği "ilahi hayatın", siyasal planda nasıl gerçekleştirileceği hususunda "sessiz" kaldığı, "ayrıntılı bir siyaset programından kesinlikle yoksun" olduğu başka çalışmalarda da dile getirilmiş ve bu durum yeni açılımlara olanak sağlayan bir unsur olarak değerlendirilmiştir (Arslan, 2005: 439 vd.). "İslami" denebilecek bir siyaset teorisinin ve bir sosyo-politik kurumsal modelin varlığı(nı) son derece şüpheli" bulan Mustafa Erdoğan, bunu liberalizm yönündeki açılım için bir olanak olarak değerlendirmiştir (Erdoğan, 2005b: 446 vd). Fakat *Yeni Zemin* dergisindeki tartışmalarda, İslami referans arayışının belirleyiciliği tartışmanın ana gidişatını belirlemiştir. Bu noktada dergide geleneksel düzlemi öne çıkaranlarla yeni dönemin kavramlarına ağırlık verenler arasındaki gerilim, iki farklı hattı ortaya çıkarmaktadır.

İslami devlet modeline "aktüel ihtiyaçlar ve aktüel gerçekler" ışığında bir çerçeve çizilebileceğini ifade eden Rasim Özdenören, genel halk oyunu da bu kapsamda değerlendirerek, İslami devlette "genel seçimin vaki olup olmayacağı, olacaksa nasıl bir sistemin benimsenebileceği o zamanın şartları belirleyecektir" sonucuna varmaktadır. Genel oy hakkını tartışmalı bir zemine çeken Özdenören, sürdürülen tartışmalarda "çoğulculuk ve katılımcılık konusunda ifrata" gidildiğini savunmakta, bunu "demokrasi söyleminin fazlaca etkisi altında kalmakla" ilişkilendirmektedir (Özdenören, 1993a: 18)⁸.

Atasoy Müftüoğlu, “İslam Devleti, hiç kimseye küfür, ilhad, şirk, isyan, tuğyan, fesad, nifak, fuhuş vb. özgürlüğü tanımaz” (Müftüoğlu, 1993a: 25), demek suretiyle devletin İslam dışında bir referansı olamayacağını vurgulamaktadır. Modernizmle ilişkili saydığı demokrasi, laiklik, liberalizm, kapitalizm gibi unsurlara kategorik bir karşıtlık içindeki Müftüoğlu, radikal bir demokrasi eleştirisi ortaya koymaktadır. “Demokrasi bir değer sistemi değil, bir sayılar sistemidir” ifadesi ardından, demokraside ortaya çıkan çoğunluğun, kötülüğü önleyecek ahlaki bir duruşun garantisi olamayacağını (Müftüoğlu, 1994: 67) ve Müslümanların “yurttaşlık ilişkisi çerçevesinde değil, kardeşlik ilişkisi çevresinde şekillenen bir yönetim biçimine inandığını” belirtmektedir. Demokrasiyi “manevi yoksullaşmanın” nedeni sayan Müftüoğlu (1993c: 28), “Biz müslümanlar⁹ için ‘devlet’ bir araçtır. Egemenlik ‘devlet’in değil Allah’ındır” (Müftüoğlu, 1993b: 77) ifadelerini kullanmaktadır.

Özdenören, İslam ile bağdaşmayabilecek neticeler doğuracağı ihtimalinden kaygılandığı için, genel oy’a tereddütle yaklaşmaktadır. Bu her surette İslami değerleri garanti edecek bir arayışın ifadesidir. Özdenören böylece, Müftüoğlu’nun devleti İslami değerlerin doğrudan aracı kılan söylemini, daha ılımlı ve dolaylı şekilde ifade etmektedir. Müftüoğlu ve Özdenören’de örneklenen yaklaşımın devlet ve halka biçtiği rol liberal paradigmayla uzlaşmaz bir karşıtlık içerisindedir. Görüşleri dergide çokça yer bulan söz konusu iki ismin ifade ettikleri, dergiyi çıkaran kadro arasında yer almadıkları için elbette doğrudan *Yeni Zemin*’in kendisine mal edilemez. Ancak bu isimlere çokça yer verilmesinin de bir anlamı olsa gerek. Hiç değilse İslami gelenek içerisindeki yaklaşımların gerilim noktalarını göstermesi bakımından taşıdığı mana aşikârdır.

Dergide belki de devleti en çok sorgulayan ve liberal özgürlükçülüğe İslamcılık içinde kalarak en çok yaklaşan isim Ümit Aktaş’tır. Devlete ilişkin olarak “Artık dilim, anarşistler gibi devletsiz de olur demeye varmıyor ama en azından şunu söyleme cesaretini kendimde buluyorum: Devlet; ama nereye kadar?” diyecek kadar devleti sorgular bir pozisyondadır (Aktaş, 1993: 22). Aktaş, tercihin demokrasiden yana koyduğunu açıkça beyan etmektedir: “Önceliği halkın değişimine veren toplumsal değişimin ilahi anlamı içinse elbette demokrasi, bugünkü şartlar içerisinde en uygun yönetim biçimidir. Halkın doğruları seçemeyeceği ve hep yanlış yapacağı düşüncesi ise İslami değil seçkin (aristokrat) bir anlayışa dayanır. Ne demokrasi bir dindir. Ne de İslami yönetim anlayışı sultani bir otoritenin baskıcılığı ile özdeş bir anlayışa mahkûm edilebilir” (Aktaş, 1994: 71).

Yeni dönemdeki değişime ayak uydurma arayışı ile dikkat çeken Altan Tan ise kendi devlet felsefesini ve özgürlüklere yaklaşımını şu şekilde dile getirmektedir:

“...Din devlet ilişkilerini, İslami iktidar, İslam devleti kavramlarını açmak gerekmektedir. İslam birçok müslümanın zannettiğinin aksine, toplumu, jakoben bir anlayışla tepeden baskı ve zorlamayla değiştirmeye talip bir din değildir. Öncelikle bu konunun açıklığa kavuşması gerekmektedir. ‘İslam devleti’ kavramından ziyade ‘müslümanların devleti’ ifadesi daha açıklayıcı olmaktadır. Bu anlayışın temelinde halkın ihtiyaçlarını halletmek üzere yapılan iş bölümü, organizasyon ve hizmetkâr devlet fikri yatmaktadır. Dolayısıyla müslümanların siyaset ve iktidar anlayışları, başkaları üzerinde hükmetme ve baskı kurmaktan ziyade özgür ve özgün yaşayabilme mücadelesidir. Bu meyanda modern toplumlarda gerek ihtilal, gerek devrim ve gerekse demokratik yollarla iktidarı ele geçirme çok fazla bir şey değiştirmemektedir. Alternatif bir toplum modeli ve kültür üretemedikten sonra, mevcut iktidar bir müddet sonra modern dünyaya teslim olmaktadır. Marksizmin başına gelen de budur. İktidarı elden bırakmamak için bir süre baskı ve şiddet başvurulmakta, devlet ‘polis devletine’ dönüşmekte, ama sonuç değişmemektedir. Yeni çözüm arayışlarına girmeden önce ‘*özgür birey, örgütlü toplum ve demokratik devlet*’ anlayışına sahip modern dünyayı anlama ve analiz etme zarureti vardır” (Tan, 1993: 67-68).

Altan Tan, İslam’ı, “jakoben”, dayatmacı anlayıştan ayırıştırmakta, “İslam devleti” kavramı yerine “müslümanların devleti” kavramını önermektedir. “İslam devleti” kavramını ötelemenin altında, çerçevesini Kuran’ın belirlediği devlet modeli yerine, müslüman toplumun belirlediği çerçeveye yetinebilecek bir devlet modeli mi öngörmektedir? Böyle ise, İslami devlet anlayışı bakımından ciddi bir dönüşümün ipuçlarını barındırmaktadır. Tanrısal kuraldan değil toplumdan yola çıkmak, meşruiyetin kaynağını halka dayandırmak manasına gelir ki, bunun gündeme getireceği ihtimaller, İslamcı siyasetin başka paradigmalara evrilmesine yol açacak demektir. Ancak bu dahi, “Müslümanlık” çerçevesiyle sınırlandırılmış bir halktır. Belirleyicilik Müslüman halka verilmekte, diğer inançlıları dışarıda tutmayı sürdürmektedir. Yani, devlet için Tanrısal kuralın hakemliğini tartışmalı kılssa da o kuralları benimsediği varsayılanların hakimiyetini muhafaza etmektedir.

“Çoğunluğun tahakkümüne” yol açtığı gerekçesiyle demokrasinin eleştirildiğini belirten Altan, “İslamın çoğulcu demokrasi ve daha ötesi kavramları da içine alarak demokrasiyi de aşan daha kapsamlı bir toplum

modeline sahip olduğu müslüman aydınlarca ileri sürülüyor” ifadesi ardından Müslüman aydınlar tarafından tartışılan Medine Sözleşmesi’ne değinmektedir (Tan, 1994b: 71).

Medine Sözleşmesi, çoğulcu sivil toplum ideali bağlamında bir alternatif olarak derginin gündemindedir. Bilindiği gibi, Medine Sözleşmesi 622 yılında Medine’de Müslümanlar, Yahudiler ve politeistler arasında yapılan bir sözleşmedir. Her tarafın kendi dinsel anlayışına, hukukuna göre yaşamasını olanaklı kılması itibariyle çoğulcu bir eksende yorumlanan Medine Sözleşmesi, 1990’lı yıllardaki değişim sürecinde Türkiye’deki bazı İslamcı entelektüellerin öne çıkardığı bir vesika olmuştur.

Davut Dursun’un¹⁰ yazdıkları, öngörülen çerçevenin sınırlarına ilişkin ipuçları barındırmaktadır. İslami devlet modelinin üstünlüğünü “temel klasik görevlerin yanında insanların kendi seçtikleri hukuksal düzene göre yaşamalarını sağlaması” noktasında tespit eden Davut Dursun, çok hukukluluğu “gerçek anlamda çoğulcu bir devlet” anlayışının nişanesi olarak vurgulamaktadır. Ulus devletin sonucu saydığı “tekil hukuk anlayışını, son iki-üç asırdır insanlığın şahit olduğu en büyük zulüm” sıfatıyla nitelemektedir. Devamında çok hukukluluğun “günümüzün ceberrut devlet yapılarını temelinden sarsacağını” ileri sürmektedir (Dursun, 1993a: 14).

Bu noktada açığa kavuşturulması gereken husus, söz konusu hukukların hangi irade tarafından belirleneceği, vatandaşın bu belirlemede nasıl bir rol oynayabileceğidir. Dursun’un bu hususta yazdıkları, öngördüğü modelde vatandaşın katılımı ve yasa yapma süreci bakımından kritik noktalar içermektedir;

“Günümüzde hukuk yapma hakkı devletin temel haklarından biri olup demokratik ülkelerde seçilmiş temsilciler, diğer ülkelerde ise atanmış memurlar tarafından yapılmaktadır. İslami gelenekle tebeyyün edecek bir devlet modelinde bu konunun, hak olmaktan önce bir yetki ve liyakat meselesi olduğu gözlenmekte ve hukukun seçilmiş temsilciler tarafından değil bilim adamları tarafından yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. İnsanlara düşen hukuk yapacak temsilcileri seçmek değil, bilim adamlarınca yapılmış hukuklar içinden birini seçmek, birine bağlanmak olmalıdır. Hal böyle olunca İslam devlet modelinde halk tarafından seçilmiş temsilcilerin oluşturdukları meclislerin görevi, günümüzdeki gibi yasama olmaması gerekmektedir.

(...) Her şeyden önce siyasal iktidarın tanımı ve konumu farklı bir anlam kazanmaktadır” (Dursun, 1993a: 15).

Dursun'un ifade ettiği İslami devlet modelinde, “hukuk seçilmiş temsilciler tarafından değil bilim adamları tarafından” yapılmakta¹¹, vatandaş tümüyle kendisi dışında belirlenmiş hukuku seçebilmektedir. Diğer yandan halkın oyuyla belirlenmiş temsilcilerden kurulu meclis, günümüzdeki gibi bir yasama faaliyeti yürütememekte, kanunlar halkın seçtiği temsilciler tarafından değil bilim adamları ve ulema tarafından yapılmaktadır¹². O halde egemenlik “seçilmiş insanların değil, toplumun kendisinin de değil (dir). Allah'ın insanlara göndermiş olduğu Kur'an'dan, hadisten ve diğer temel kaynaklardan hüküm çıkarabilecek ilim adamlarının yapmış olduğu yasalar”la hayata geçirilecektir. Dursun'un söylemiyle, “birinci merhalede egemenlik bilim adamında, ama ikinci merhalede egemenlik bizatihi kişinin kendisinde. Çünkü o, yasalardan birini seçme hakkına sahiptir. Seçmesi durumunda seçmiş olduğu yasaya uyması söz konusudur.” Elbette bilim adamının rolü İslam'ın cevaz verdiği çerçevede gerçekleşmektedir. Dursun şu ifadeyi de kullanmaktadır; “İslam'ın getirdiği en önemli rahmetlerden biri de toplumda özgür biçimde bilim adamlarının yapmış olduğu yasalar karşısında toplumun bireylerinin seçme haklarının olmasıdır” (Açıkoturum, 1993b: 31).

Dursun'un “en önemli rahmetlerden biri” niteliğiyle andığı bireyin hukuk seçme hakkı nasıl teşekkül etmektedir? “Bilim adamları”, aynı konuda, Kur'an ve diğer İslami kaynaklardan birden fazla kanun yaparak Müslümanlara tercih hakkı mı sunacaktır? Yoksa çok hukukluluk, belirlenen bilim adamları tarafından, her din için, o dinin kendi kural ve yaklaşımı çerçevesinde oluşturulmuş ayrı tek bir hukuktan mı ibarettir? Böyle ise her bireyin kendi dinine uygun hukuku tercih etmekten başka bir seçeneği var mıdır? Görünen o ki, çok hukukluluktan mütevellit seçme hakkına gerçekliğin ötesinde bir anlam biçilmektedir. Aslında birey mensup bulunduğu ya da mensup addedildiği hukuku seçmek tercihiyle baş başa bırakılmaktadır. Belirleyici olan bireysel tercih değil, grup kimliğidir. Bireyin, mensup sayıldığı bu total kimliği farklı şekilde yaşama imkânı bile garanti edilmemektedir.

Dursun, bir başka yerde devleti, İnsanlara “çekidüzen verme” misyonundan uzaklaşmış, “kendisi değer üretmeyen”, “toplumun ürettiği ve belirlediği değerleri koruyan ve yaşanılır hale getiren”, “inancın belirlediği ahlak ve toplumsal ortak idealleri gerçekleştirmek için oluşturulmuş bir araç” olarak tasvir etmektedir (Dursun, 1993a: 14-15). Değer üretici misyondan arındırılan Devlet, “toplumun ürettiği”, “inancın belirlediği” değerlerin bekçisi

kılınmaktadır. Böylece devlete, her inancın içindeki farklı yorum, eleştiri ve arayışları engelleme görevi yüklenmektedir. Devlete topluluk değerlerinin koruyucusu rolü yüklendiği takdirde, o değerleri sorgulamaya yönelik her girişimin karşısına devletin çıkması doğaldır.

Osman Tunç, İslam devleti modeline dair belirli bir çerçeve çizilmediği ve içtihadı açık olduğu için “seçim sistemi ve örgütlenme biçimi”ne farklı dönemlerde farklı tutumlar alınabileceğini düşünmektedir. “Sayılamayacak kadar fırka/görüş ve düşünce kümelenmelerinin” çıkmasını “ilk dönemlerinden günümüze değin”, İslam toplumunda “inanç, düşünce ve görüşlerin rahatlıkla ifade edilmesinin en büyük kanıtı” sayan Tunç, gayrimüslimlere hiçbir baskı yapılmayacağına değinirken şu şartı hatırlatmaktadır; “Önemli olan husus, İslam devletinde yaşamayı kabullenmiş olan azınlıkların ya da gayrimüslimlerin iç hukuka riayet edip etmemeleridir. Egemen devletin kendilerine önerdiği iç hukuku kabul etmeleri durumunda buna uymaları gerekecektir. Bu aslında karşılıklı bir hukuk belirlemedir. Söz konusu hukuk sözleşmesi tek taraflı gibi görülse bile karşı tarafın buna uyma mecburiyeti olmadığı için böyle bir niteleme yerinde değildir. Ama sözleşmeye aykırı hareket etmek niyeti ne getirir diye sorulursa cevap bellidir. Gayrimüslimlerin ya da azınlıkların İslam ülkesinde yaşamayı kabul etmemeleri durumunda bu ülkenin dışına çıkmak yani ülkeyi terk etmekle de serbesttirler” (Tunç, 1993: 28).

Görüldüğü üzere Tunç’un tercih hakkından çıkardığı seçenekler, devletin önerdiği sözleşmeyi kabul etmek veyahut ülkeyi terk etmekten ibarettir.

Tunç’un çok hukukluluk bahsinde işaret ettiği en büyük problem, İslamiyet’i bütünüyle yaşamayan Müslümanlardan kaynaklı anlaşmazlıktır. Kendi ifadesiyle, “Bugünkü müslüman nüfusun yoğunlukta olduğu ülkelerde İslam’ı sadece isim düzeyinde ya da kimlik kartı biçiminde algılayan çözüm ona Müslümanlarla, onun tümüyle bir yaşam biçimi olarak kabul edenler arasındaki anlaşmazlıktır.” Tunç, çok hukukluluğun dayandırıldığı Medine Sözleşmesi’nde bu iki kesim arasında nasıl bir mutabakat sağlanacağına dair cevap bulunmadığını hatırlatmaktadır (Tunç, 1993: 28).

Medine Sözleşmesi’ne atfedilen çoğulculuk, her din için ayrı ayrı oluşturulmuş hukukların bir arada yaşamasından mütevellit bir çoğulculuktur. Bu dinlerin kendi içerisindeki ayrımı, farklı mezhep ve yorumların varlığını meşru gören bir çoğulculuk değildir. Dolayısıyla kişinin kendi mensup bulunduğu dinsel hukuk dışında bir tercihi, ancak başka bir dine geçmesiyle mümkün olabilecek

bir durumdur. İslami bir devlette diğer din mensuplarının İslamiyet'e geçmesi mümkün iken, Müslüman birisinin bir başka dini seçmesi genel itibariyle kabul görmediği hatta yasaklandığı için, Müslümanların belirlenmiş İslami hukukuna riayet etmek dışında bir seçenekleri yoktur.

Asıl ilginç nokta, Medine Sözleşmesinin Türkiye'de gündeme gelmesinde öncü rol oynayan Ali Bulaç'ın yaklaşımıdır. Bulaç'ın yaklaşımı, Medine Sözleşmesinin İslami devlet modeline temel teşkil edebileceğine dair yaklaşımları epey tartışmalı bir zemine çekmektedir. Bulaç, Medine Sözleşmesi'nin belirli şartların ürünü olarak ortaya çıktığını ve benzer şartlarda uygulanabileceğini, ancak nihai uygulama olamayacağını kabul etmektedir. “O günkü sosyal ve siyasi çevreyi analogi yoluyla bugün içinde bulunduğumuz genel duruma benzetiyorum” diyen (Açıkoturum, 1993a: 31) Bulaç'a, “o günkü sosyal ortam (...) bugünküne benziyor” ifadesiyle Şükrü Karatepe de katılmaktadır (Açıkoturum, 1993a: 32). Bugünkü durumla Sözleşmenin ortaya çıktığı koşullar arasında benzerlik tespitine katılan Hayrettin Karaman, sözleşmeyi önemsemekle birlikte, “nihai çözüm” olamayacağı düşüncesindedir. “Vesikada adeta daha bir uzlaşma arayan bir yaklaşım gözüküyor” diyen Karaman, İslam toplumu ile diğer topluluklar arasındaki ilişkinin, sürekli şekilde, sözleşmede çizilen çerçevede sabit kalamayacağını (Açıkoturum, 1993a: 33), “son durak” olamayacağını belirtmektedir. Ali Bulaç, Karaman'ın bu çıkarımlarını paylaşmakta ve Medine Sözleşmesi'ne “İslami hayata geçerken ilk merhale” rolünü biçmekte, ilk uygulandığı zamana “benzer bir sosyal çevre içerisinde yaşıyorlarsa” Müslümanların sözleşmeyi “bir hareket noktası, bir başlangıç noktası olarak kabul edebileceklerini” ifade etmektedir. Sosyal şartların uygunluğu dikkate alınarak böyle bir sözleşme yapılırsa ve süresi belirtilmemişse, “karşı taraf ihlal etmediği sürece” Müslümanların sözleşmeye bağlı kalacağını belirten Bulaç, karşı tarafın ihlali halinde, sözleşmenin hükmünü yitirmiş olacağı ve neticede “Müslümanlara da onların üzerinde hâkimiyet kurma hakkı doğacağını” savunmaktadır (Açıkoturum, 1993a: 34).

Medine Sözleşmesini İslami devlet modelinin nihai çerçevesi sayılamayacağı bizzat savunucuları tarafından dile getirilmektedir. Bunun önemi, liberal özgürlükleri geride bırakma iddiasının kanıtları arasında sayılan bir modelin devreden çıkarılmasıdır. Dolayısıyla mesele, Medine Sözleşmesinin, atfedilen özgürlükçü-çoğulcu niteliği ne ölçüde içerdiğinin ötesine geçmekte, Sözleşmedeki standartların dahi “garanti” sayılamayabileceği ortaya çıkmaktadır.

Bu aşamada, Ali Bulaç'ın yazdıkları üzerinden, dergide çokça sözü edilen sivil topluma bırakılan alan üzerinde durmak istiyoruz. Böylece devlete ve sivil topluma biçilen rol hususunda bazı netliklere ulaşmak suretiyle, öngörülen özgürlük anlayışının liberal demokrasiden farklarına dair açıklayıcı verilere varılacaktır. Bulaç'ın, sivil toplumu önemseydiğini belirtmemiz gerekmele birlikte; İslam'ın sivil toplum projesine indirgenemeyeceğini ifade ederken çizdiği çerçeve konunun anlaşılması bakımından açıklayıcı unsurlar içermektedir:

“İslam'ın saf bir sivil toplum projesi olmadığından kuşku yok. Çünkü hem iktidar ilişkisini düzenleyici hükümler ve idealler içerir. Hem de müslüman ümmetin iktidarını öngörür. Özünde siyasi iktidar olan hiçbir öğretisi salt sivil proje olamaz. Şu var ki, İslam salt ve mutlak bir resmî toplum projesi de değildir. Herhalde bunun en tipik ifadesi Hanefi hukukçuların ümmetin başına geçecek olan devlet başkanına (İmama) sadece dört alan tanımakla yetinmeleri olsa gerek. Bana göre de bir İslam devletinin nüfuzunu kullanacağı bu dört alan şunlardır: 1- İmam'ın Cuma'yı kıldırması, 2- Fey (Zekat)i toplayıp ilgili yerlere dağıtması, 3- Hadleri uygulaması (iç güvenlik) ve 4- Cihat ilan etmesi (dış politika ve uluslararası ilişkileri tanzim etme yetkisi).

Eğer devlet bu dört alanla sınırlandırılırsa ümmete yani sivil topluma ve onu oluşturan mezhep, fırka, tarikat ve cemaatlara geniş alanlar açılır. Bu alanlar arasında konusuna göre yasama (yani içtihad hakkı), eğitim, ticaret, ekonomi, sanat, sağlık, spor, iletişim vb. faaliyet biçimleri yer alır. Benim kanaatimce bu alanlar Kur'an ve Sünnet'in genel çerçevesine bağlı kalınarak ümmetin çeşitli grupları tarafından ve onların uygun gördükleri şekilde düzenlenir. Diğer dinlere ve siyasi, felsefi görüşlere sahip gruplar da kendi din ve görüşleri doğrultusunda bu özgür alanları tanzim ederler. Devlet ne Müslümanlara ne gayri-müslimlere bu konularda müdahale etmemelidir. Hanefi hukukçulardan ve esasında İslam tarihinin genel tecrübesinden hareketle bizim İslam'ın resmî toplumuna karşı sivil topluma ayırdığımız bu özgür ve özerk alanlar fikrine tepki gösterenler, bütün alanları İslam devletinin mutlak nüfuz ve tekeline verirlerken, aslında farkında olsun olmasın *modern devletin totaliter ve ulusçu* vasfını İslam siyaset görüşüne taşımak, adapta etmek istiyorlar” (Bulaç, 1993: 61-62).

Bu alıntıda açıkça görüleceği gibi, Ali Bulaç sivil toplumu İslam devleti içerisinde konumlandırmaktadır. Bulaç'ın devlet felsefesinin sınırlarını belirleyen ana unsur seküler akıl değil, dinsel hukuktur. Öngördüğü devlet düzeni içerisinde gayrimüslimlere ve sekülerlere, ancak sınırlı bir alan

birakılmaktadır. İç ve dış politikada devlet önemli yetkilere sahip görünüyor. Bu bakımdan devlete sınırlı alan tanındığını söylemek iyimser bir yorum olacaktır. Diğer yandan devlet için sınırlı bir alan ayrıldığı kabul edilse dahi, bu alanların tümüyle Müslümanların yetkisine bırakılması sorunlu bir yaklaşım değil midir? Buralarda gayrimüslimlerin bir hakkı yok mudur?

Öngörülen modelde, gayrimüslimler ya da sekülerlerin karşı karşıya bulunduğu sınırlılıklar derginin diğer yazarlarınca da gündeme getirilmiştir. Örneğin Ergün Yıldırım bir yazısında modern toplumlarda Medine Vesikası'nın uygulanmasına dönük bir zorluğu, laik Müslümanların durumu üzerinden işaret etmek durumunda kalmıştır. Yıldırım bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“... Bugün reel Türkiye toplumu Tanzimat'ın başlattığı merkezîyetçi laik süreçle beraber dini toplumsal bloklar (özerk cemaatler topluluğu) yok edilmiş, total bir siyasal ve kültür çerçevesinde kozmopolit bir toplum meydana gelmiştir. Böylece insanlar kendilerini tanımlarken, sadece müslüman, laik, yahudi gibi pür tanımlayıcı kavramlar kullanmıyorlar, aynı zamanda laik-müslüman gibi ikili bir kimlikle de tanımlayabiliyorlar. Bu kimlik kargaşası içerisinde Medine Vesikası'nın uygulanması, reel olarak önemli bir güçlüğü oluşturuyor. Öncelikle toplum, laikliğin total müdahalelerinden özgürleşerek gerçek kimlik tercihlerine yönelmelidir. Bu süreçten sonra Medine Vesikası'nın uygulanma olanakları daha bir artabilecektir” (Yıldırım, 1993a: 21).

Yıldırım'ın “Öncelikle toplum, laikliğin total müdahalelerinden özgürleşerek gerçek kimlik tercihlerine yönelmelidir” ifadesi, laik Müslümanların törpülenmesine dönük bir niyet taşıyıp taşımadığı sorusunu akla getirmektedir. Görünüşe göre Yıldırım'ın “Öncelikle toplum, laikliğin total müdahalelerinden özgürleşerek gerçek kimlik tercihlerine yönelmelidir” ifadesi, belli bir “makul Müslüman” oluşturma arzusunun sonucudur. Muhtemelen “gerçek kimlik”lerinden zorla uzaklaştırıldığı varsayılan Müslümanların, yeniden özlerine dönmesi beklenmektedir.

Ali Bulaç ve Ergün Yıldırım'ın söz konusu görüşleri göz önünde bulundurulduğunda savdukları devlet modelinde gayri Müslimlere, elbette Müslümanların hâkimiyeti altında, bazı haklar tanınırken, “seküler Müslüman” kategorisi için “makul Müslüman” a dönüş(tür)me dışında bir çıkış görünmemektedir.

Bubağlamda dergideki yazarların liberallerle geliştirdikleri diyalogun epistemik düzeyde değil, yalnızca pragmatik düzeyde kalacağı açıklık kazanmaktadır. Rejimin seküler anlayışıyla temelde problemi olmayan liberaller, Kemalizmle mücadelede İslamcılara elverişli bir dayanak oluşturmuştur. Seküler rejimin yine seküler unsurlar tarafından zayıflatılması, İslamcı hareket için stratejik bir anlam ve değer ifade etmiştir. Liberaller üzerinden rejim içerisinden ortaya çıkan karşı eleştiri, rejim tarafından dışlanmış İslamcılarının meşruiyetlerini pekiştiren bir rol oynamıştır.

Yeni Zemin'in Zemini: İslami Komüniteryanizm

Yeni Zemin dergisi bireyi kendi başına var olan, bağımsız, özerk bir varlık olarak değil, Tanrı'nın kurallarıyla çerçevelenmiş ve İslam hukukuyla kayıtlı bir varlık olarak tasavvur etmektedir. Bu fark, dergiyi liberalizmden esaslı şekilde ayırmaktadır. Hukuk anlayışları açısından bakıldığında, liberaller tam anlamıyla nötr bir devleti (hakem devlet) öne sürerken, İslamcılar, liberalizminin tek hukukluluğunu nötrlük olarak değil, farklı dinsel komünitelere karşı tekçi bir dayatma olarak görmektedirler ve İslam hukuku çerçevesinde tanımlanmış bir devleti öne sürmektedirler. Böyle bir devletin çok hukukluluğunu tek hukukluluktan daha özgürlükçü ve çoğulcu bulmaktadırlar. Bu çerçevede dergi yazarları ortaya koydukları modelin liberal demokrasinin ötesine geçtiğini iddia etmektedirler.

Dinsel değerler temelinde bir toplulukçuluk ve çok-hukukluluk anlayışının öne çıkarılması, *Yeni Zemin* dergisindeki hâkim eğilimin, komüniteryanizmle ilişkisini ayrıca değerlendirmeyi gerektirir. Nitekim derginin ana siyasal felsefesini oluşturan Medine Sözleşmesi ve çok-hukukluluk, birey temelinde değil, topluluk temelinde inşa edilen bir siyasal felsefeye işaret etmektedir.

Teknik bir tanım yapmak gerekirse; komüniteryanizm, birey-toplum ilişkisi bağlamında, topluluk değerleri ve ilişkilerinin, bireylerin kimlik ve kişiliklerinin oluşmasında belirleyici olduğunu iddia eden felsefi görüştür. Komüniteryanizmin önde gelen savunucuları, Alasdair Macintyre, Michael Sandel, Charles Taylor ve Robert Bellah gibi kişilerdir (Holmes, 1996: 176).

Winfried Brugger “Anayasa Teorisi olarak Komüniteryanizm” başlıklı makalesinde üç tür komüniteryanizm tanımlamaktadır. Bunlar sırasıyla, “tözcü, tutucu komüniteryanizm”, “liberal komüniteryanizm” ve “evrenselci eşitlikçi komüniteryanizm”dir. Bu üç komüniteryanizm türü de temelde liberal-demokratik model içinde çalışmayı kabul eden görüşlerdir. Bunlar

içinde ilki, en az liberal ve daha gelenekçi olup, üçüncüsü ise en liberal ve bireyci olanıdır. Bu üç anlayışı aşağıda kısaca özetleyeceğiz.

1. Tözcü, tutucu komüniteryanizm: Bu komüniteryanizm türü Brugger'e göre oldukça gelenekçi bir komüniteryanizm türüdür. Bu anlayışa göre, toplum bireyden üstün ve öncelikli görülür; geleneksel ahlak bireysel ahlaktan öncelikli ve daha değerli kabul edilir. Brugger'e göre, bu komüniteryan anlayışta, "Birey sıkı bir şekilde toplumla bütünleşmiş"tir. "Geleneklerin, etik uygulamaların, geleneksel ahlakın üstünlüğü" söz konusudur. "Somut dayanışmacı ilişkiye bağlılık" ön plandadır. "Topluluk adaleti ikame eder ya da tanımlar." "Kolektif hedeflerin önceliği" söz konusudur. "Çoğunluk statüsüne ayrıcalık," tanınır. "Birincil olarak geleneksel yaşam biçimlerine saygı ve destek, ikincil olarak genel özgürlük ve eşitlik hakları" söz konusudur. "Somut kişilik" esastır. "Birincil olarak ahlakın yakın dairesi göz önünde bulundurulur" (Brugger: 2002: 11).

2. Liberal komüniteryanizm: Liberal komüniteryanizm, komüniteryanizm ile liberalizm arasındaki bir uzlaştırma çabasıdır. Liberal özgürlüklerin her toplum içinde, o toplumun tarihsel değerleri üzerinden somutlaştırılması gerektiği görüşüne dayanır. Önde gelen temsilcileri, Michael Sandel ve Michael Walzer'dır. Brugger (2002: 11), bir dünya görüşü olarak liberal komüniteryanizmin belli başlı özelliklerini şu şekilde sıralar: "Topluluk 'içinde' tatmin ve 'özgürlük'" esastır. "Kolektif hedeflerle bireysel hakların dengelenmesi" gözetilmelidir. "Özel yaşam biçimlerine saygı ve desteklenmesiyle genel özgürlük ve eşitlik hakları arasında denge" kurulmalıdır. "Somut kişilik ve soyut hukuksal kişilik" anlayışı savunulmalıdır. "Sorumluluğun dairesel teorisi, ahlakın yakın dairesinden uzak dairesine aşamalandırılmış biçimde" geliştirilmelidir.

3. Evrenselci, eşitlikçi komüniteryanizm: Bu komüniteryanizm türü, bireyin kendi tanımlayacağı iyilik ve etik anlayışına göre topluluk değerlerinden özgürleşmesi sonucunda varacağı evrensel topluluk anlayışına dayanır. Bu anlayışın, tutucu komüniteryanizmden farkını Brugger şöyle açıklar: "Evrenselci-eşitlikçi komüniteryanizm tutucu komüniteryanizmin tam tersine hareket eder. Bu yaklaşıma göre insanlar, her şeyden önce, kendileri için anlamlı kararlar verebilen ve vermesi gereken, genel bir akli yeteneğe sahip otonom bireylerdir. Bu teori, bireyin, gelişiminde aile ve çevresi tarafından belki güçlü bir şekilde biçimlendirilmiş olabileceğini, ancak sonuçta hâkim ve geleneksel topluluğa mesafeli durarak da kendini biçimlendirmesi gerektiğini iddia eder." Brugger (2002: 18).

Brugger evrenselci, eşitlikçi komüniteryanizmin belli başlı özelliklerini şöyle sıralar: “Topluluk’tan özgürlük’ yoluyla tatmin” esastır. “Refleksif ve eleştirel ahlakın, geleneksel ahlaka üstünlüğü” söz konusudur. “Tüm insanların aklına ve yetkinliğine çağrı” yapılır. “Evrensel adalet partiküler topluluğu ikame eder ya da ona üstünlük sağlar” anlayışı egemendir. “Bireysel hakların üstünlüğü”, “Azınlık statüsüne ayrıcalık”, “Soyut hukuksal kişilik”, hukukun ve demokrasinin temel belirleyeni olmalıdır. “Birincil olarak ahlakın uzak dairesi” esas alınmalıdır” (Brugger, 2002: 11).

Brugger, tutucu versiyonun sınırlılıklarını göz ardı etmeden, “her üç versiyon(un) da liberal” olduğunu belirtir. Tutucu versiyonun bireyin seçim özgürlüğünü daha az önemsemesi, bireysel iradeyi daha az dikkate almasına rağmen böyle bir sonuca varmaktadır. Liberal niteliklerine rağmen, bunların komüniteryanizm kapsamında ele alınma nedenlerini, bu yaklaşımlardaki “analizin ağırlık merkezine” bağlar:

“Her üç varyant aydınlanma-sonrası, demokratik ve anayasaldır. Her üçü de politik totalitarizme karşıdır ve bireye özgür karar alanı ve temel hak garantisi tanırlar. Bu haliyle her üç komüniteryanizm versiyonu Alman Anayasa Mahkemesinin insan profili formülündeki gibi bireyin “öz değer”ine saygı gösterir ve her üç versiyon da liberaldir; tutucu varyant seçim özgürlüğüne az değer vermesine rağmen yine de liberal olarak değerlendirilmektedir. Diğer iki komüniteryanizm varyantında bireysel iradenin önemi artmaktadır. Her üç ekol her şeye rağmen liberalizm varyantı olarak değil de komüniteryanizm öğretisi olarak sunuluyorsa, bunun nedeni, daha önce ifade edildiği gibi, bunlarda analizin ağırlık merkezinin ‘-den özgürlük’te değil, bilakis özgürlüğün ‘ereğinde’ ve ‘-e özgürlük’te bulunması ve bu perspektifte toplulukların özel bir anlam kazanmasıdır” (Brugger, 2002: 10-11).

Yeni Zemin dergisinde öne çıkan yaklaşım, topluluk temelli bir modelden hareket etmesi bakımından komüniteryanizm kapsamında sayılabilir. Fakat bu yaklaşımı, Brugger’in bahsettiği tasniflerden birisine koyacak verilere sahip değiliz. Liberal Komüniteryanizm ve Evrenselci, eşitlikçi komüniteryanizm ile *Yeni Zemin* arasındaki mesafe barizdir. Genel oy hakkının tartışma konusu yapıldığı bir bağlamın liberal demokrasiyle uyuşmayacağı açıktır. Öyle ki *Yeni Zemin*’nin yaklaşımını, Brugger’in çerçevesini çizdiği “Tözcü, tutucu” versiyon kapsamında da göremeyiz. Medine Sözleşmesi kapsamında oldukça sınırlandırılmış bir çerçeve çizilmektedir. Bireye tanınmış hak, dinî kural ve kaideler doğrultusunda “bilim adamları” tarafından toparlanmış bir hukuku

“seçmekten” ibarettir. Aslında buradaki “seçmek”, gerçek anlamda bir seçim de değildir. Örneğin bir Müslüman bireyin yaptığı tek şey, hazırlanmış tek Müslümanlık hukukuna uymaktır. Referansın, din olması sebebiyle bireyin – toplumun, o referansı değiştirebilmesi neredeyse imkansızdır. Halbuki liberal paradigmada, din gibi değişmezliği esas alan kuralların belirleyiciliği söz konusu değildir. Bu itibarla *Yeni Zemin*'de öne çıkan alternatif, Brugger'in, kaydettiği sınırlılıklarına rağmen, liberal saydığı “Tözcü, tutucu” Komüniteryanizm versiyonuyla da bir uyumsuzluk içindedir.

Dolayısıyla *Yeni Zemin*, topluluk esaslı bakış açısı itibariyle Komüniteryan paradigmanın içinde dursadabu, liberal paradigma içinde konumlandırılacak bir duruş değildir. Bu sebeple *Yeni Zemin*'de yansımasını bulan Komüniteryan yaklaşım bağlamında, Brugger'in bahsettiği üç komüniteryanizm anlayışına bir dördüncüsünün daha eklenebileceğini düşünüyoruz. Bu dördüncü türün temel ayırıcı vasfı liberal paradigmanın dışında kalmasıdır. Liberal paradigma dışında kalmasına yol açan ise İslami devlet ve toplum varsayımlarıdır. Bu sebeple *Yeni Zemin* dergisinin sosyo-politik yaklaşımının İslami Komüniteryanizm adı altında sınıflandırılabilirliğini düşünüyoruz.

152

Bu komüniteryanizm türünün birinci vasfı dinsel hukuk temelli bir toplum görüşünden ve bireyin ancak o çerçevede bir kimlik edinebileceği varsayımından yola çıkmasıdır. Fakat bütün dinlerin aynı devlet ve toplum varsayımına dayanmayabileceği dikkate alınarak, dinî komüniteryanizm yerine İslami Komüniteryanizm kavramsallaştırmasını tercih ediyoruz. Bu anlayışın çerçevesini belirleyen İslam'dır. *Yeni Zemin* dergisinin söylemine yansıyan bazı gelenekçi ve görece liberal unsurlar ile tözcü, tutucu komüniteryanizm anlayışı arasında bazı paralellikler tespit edilse de, liberal demokrasiyi prensipte ve esasta reddetmesiyle söz konusu komüniteryan anlayışın dışına düşer.

Sonuç

1990'lı yıllarda çıkan *Yeni Zemin* dergisi, İslamcı çevrelerden pek çok yazarın katkı sağladığı bir platform niteliğiyle dikkat çekmektedir. Derginin yayın kurulunda yer alan yazarların görüşlerinden farklılaşan yazarlara da yer verilmesi, derginin çoğulcu niteliğini güçlendirmektedir. RP'nin atılım yaptığı bir dönemde, yer yer RP ile örtüşen görüşler ihtiva etse de, doğrudan RP'li bir dergi olarak nitelemek mümkün görünmemektedir. Dergide, Aydın Menderes'in Büyük Değişim Partisi (BDP), Muhsin Yazıcıoğlu'nun Büyük Birlik Partisi (BBP), ve Kürt meselesi eksenli Demokrasi Partisi (DEP)'e empatiyle yaklaşan eğilimler de gözlenmektedir. Dönemin Cumhurbaşkanı

Özal dergide olumlu bir imajla resmedilen figürler arasındadır. Bu yaklaşım, derginin statükoya karşı değişim ittifakı söylemi çerçevesinde anlam kazanmaktadır.

Dergi yazarları arasında İslamcılık anlayışları bakımından yer yer önemli farklılıklar gözlenmektedir. Şöyle ki yazarların bir kısmı İslamcılıktan hareketle “özgürlükçü” bir yorum arayışındayken ve bu arayışta zaman zaman, söylemlerinde liberalizmin bazı değer ve duyarlılıklarına yer verirken, bir kısmı daha otoriter bir İslamcılık anlayışını benimsemektedirler. Yazarlar arasındaki böyle bir farklılık mevcut olmakla birlikte, Kemalizm eleştirisi noktasında ortak bir söylem geliştirebilmektedirler. Liberallerle kurdukları pragmatik ilişkinin ana güdüleyeni de Kemalist devletin tasfiyesi olarak öne çıkarmaktadır.

Dergide ifade edilen görüşler ve yanı sıra liberal kişilerle yapılan söyleşiler bağlamında, liberalizmin *Yeni Zemin* dergisi için önemli bir atıf çerçevesi oluşturduğu söylenebilir. Fakat bu ilişkinin boyutu ve benimsenme düzeyinin tespiti önem arz eder. Dergide iktisadi liberalizm ile siyasal liberalizme yaklaşım bakımından köklü farklılıklar tespit edilebilmektedir.

Dergide yer bulan iktisadi değerlendirmeler, neredeyse tümüyle liberal bir yaklaşımı esas almaktadır. 1990’lı yılların özelleştirmeci söylemi genel kabul görmektedir. Devletin ekonomiden el çekmesiyle, devlete sıklıkla iliştilen “ceberrutluk” sıfatının bertaraf edilmesi arasında doğrudan bağ kurulmuştur. Ekonomik görüşleri itibariyle derginin liberalizmle uyuşma içinde bulunduğu rahatlıkla tespit edilebilir bir husustur.

Devlet-toplum-birey ilişkisinde *Yeni Zemin* dergisinde öne çıkan eğilimin, tüm felsefi görüş ve kanaatlere mensup vatandaşların eşitliği ve özgürlüğünü temel alan bir devlet anlayışından ziyade Müslüman topluluğun hukuksal ve politik belirleyiciliği altında, dinsel topluluklar temelinde oluşmuş çok-hukuklu bir modele yaslandığı görülmektedir.

Dergideki “özgürlükçü” İslamcılığın atıfta bulunduğu ana çerçeve olarak Medine Sözleşmesi öne çıkmaktadır. Liberalizmin tek hukukluluğu, sınırlandırıcı bir unsur sayılırken, çok-hukukluluk İslami devlet modelinin özgülleştirici yanı olarak vurgulanmıştır. Fakat bu modele atfedilen özgürlükçülük ile, vuku bulan gerçeklik arasındaki uyumsuzluk dikkat çekmektedir. Söz konusu çok hukukluluk, esasen bireyin mensup bulunduğu dinsel grubun, kendi dahil olmadan kendi grubu için hazırlanmış “tek hukuka”

uymaktan ibaret bir nitelik arz etmektedir. Bu durumda belli bir dine mensup olmakla birlikte, farklı bir yorum ve tarz benimseyen, ya da dinsel inancı bulunmayan kimselerin durumu kritik bir konu olarak ortada kalmaktadır. Nitekim derginin bazı yazarları da bu sorunun ve sınırlılığın farkındadırlar. Ancak söz konusu kişileri, mensubiyet belirttikleri dinin hukukuna tabi kılmanın yaratacağı özgürlük sorunları, yeterince gündeme getirilmemiştir. Gündeme getirildiği kadarıyla, onları “makul” mümine dönüştürme perspektifi kendisini belli etmiştir. Bu nokta özellikle sekülerleşmenin yaygınlığı dikkate alındığında, dinsel temelli çok-hukukluluğun karşı karşıya bulunduğu temel bir problem olarak dikkat çekmektedir.

Çok-hukuklu modelde, gayrimüslimlere dinsel ve kültürel alanda öngörülen serbestliğin, devlet mekanizmasına ne ölçüde yansıtacağı bir başka sorun alanı olarak görünmektedir. Devlet yönetimini, gayrimüslimlerle paylaşmak noktasında çok önemli kısıtlar konmaktadır. İslam'ın ve Müslümanların belirleyiciliği, fikrî çerçevenin temel belirleyeni durumundadır.

Çok çeşitli inanç ve kanaatlerin bir arada bulunduğu modern toplumlarda bireyleri dinsel topluluk temelinde tanımlamanın anakronik kalacağı, beraberinde içinde çıkılması zor pek çok soruna yol açacağı söylenebilir. Nitekim günümüz toplumları belirgin dinsel topluluklar üzerinde değil, bireysellik temelinde oluşmuşlardır. Yalnız farklı dinsel toplumlar arasında değil, bizzat aynı dinsel topluluk bünyesinde, farklı yorum ve anlayışların gittikçe daha çok ön plana çıktığı günümüzde mesele daha da çetrefilleşmektedir. Seküler Müslümanların toplum yaşamındaki konumları ve hakları ne olacaktır? Diğer yandan devlet yapılanmasında gayrimüslimlere ve seküler Müslümanlara yer verilecek midir, devlet mekanizmasında onlara birtakım haklar tanınacak mıdır? Bu sorulara net olumlu cevap için, *Yeni Zemin*'deki değerlendirmeler yeterli veriyi içermekten uzaktır.

Dinsel hukukun esas alınması, dergideki demokrasi tartışmalarını da belirlemiştir. Halkın yönetime katılması hususunda kritik noktalara varılabilmektedir. Dinin esas alınması, halkın yasama faaliyetini yönlendirme hakkını kısıtlayan yorumlara yol açmış, yaşamayı uzmanların dinsel referanslardan çıkardığı düzenlemelerden ibaret sayan görüş dikkat çekmektedir.

Derginin bütün sayılarını göz önünde bulundurduğumuzda *Yeni Zemin* dergisi, liberalizmin içerisindeki bir İslam / İslamcılık eğilimini değil, İslamcılık içerisindeki görece liberal bir eğilimi savunmaktadır.¹³ Yani dergi felsefi

olarak liberal temellerden yola çıkmamakta, bununla birlikte İslamcılığın içerisindeki daha otoriter eğilimlere karşı görece daha esnek bir İslamcılık anlayışı öne çıkmaktadır. Deyim yerindeyse, dergide İslami içtihadı daha özgürlükçü bir çizgide yürütme arayışı kendini hissettirmektedir.

Bu noktada, çalışmamızda dergide öne çıkan eğilimle komüniteryanizm arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Topluluklara dayalı bir modeli savunması itibariyle, *Yeni Zemin*'in komüniteryanizm kapsamında değerlendirilmesi doğaldır. Ne var ki bu komüniteryanizm anlayışının Winfried Brugger'in belirttiği “evrenselci eşitlikçi komüniteryanizm”, “liberal komüniteryanizm” ve “tözcü, tutucu komüniteryanizm”, türlerinin dışında kaldığı sonucuna varılmıştır. Brugger'in dile getirdiği komüniteryanizm türleri, aralarındaki farklılıklara rağmen, liberal demokratik çerçevenin içerisinde yer almaktadır. *Yeni Zemin*'de öne çıkan anlayışla liberal paradigma arasında ise, temel varsayımlar noktasında bir ayrılık bulunmaktadır.

Yeni Zemin dergisinin, savunduğu bazı gelenekçi ve görece liberal değerler ile Brugger'in dile getirdiği tözcü, tutucu komüniteryanizm anlayışı arasında, bazı yakınlıklar bulunmakla birlikte, liberal demokrasiyi prensipte ve esasta reddeden eğilimin ağırlık kazanması itibariyle, ondan da ayrılmaktadır. Bu sebeple, topluluk esaslı bakış açısı itibariyle komüniteryan yaklaşım zemininde duran *Yeni Zemin*, dayandığı varsayımlar itibariyle, “İslami komüniteryanizm” kapsamında değerlendirilmiştir. Dergide İslam'ın devlet ve toplum varsayımına ilişkin çizilen çerçevenin, söz konusu İslami komüniteryanizmin esaslarını ve sınırlarını da belirlediği görülmektedir.

DİPNOTLAR

- 1 Altan Tan, derginin çıkışı hakkında şu bilgileri vermektedir: “... 20 Ekim 1991 genel seçimleri sonrası değişik vesilelerle bir araya gelen bir kısım müslüman aydın dünyada ve Ortadoğu’da hızla gelişen olayların Türkiye’yi de mutlaka etkileyeceğini hesaplayarak inisiyatif koyma arayışlarına girdiler. Aralarında Ali Bulaç’tan Hasan Mezarıcı’ya; İhsan Arslan’dan, Abdurrahman Dilipak’a, Bahri Zengin’den Mehmet Metiner’e kadar bir çok ismin yer aldığı yaklaşık 50’ye yakın aydın değişik oranlardaki katkılarıyla Müslümanlara inisiyatif sağlamak, yerinden yapılanmayı yeniden dirilin yollarını açacak bir kanala dönüştürebilmek için *Yeni Zemin*’i çıkartmaya karar verdiler.” (Tan, 1994a: 51).
- 2 Charles Larmore siyasi liberalizmin çerçevesine ilişkin olarak şunları yazar: “Siyasi liberalizmi, iki aşırı uç arasında kendisine bir alan arayan bir

girişim olarak görebiliriz. Bu uçlardan bir tanesi, Kant ve Mill'in yaptıkları gibi, siyasi tarafsızlığı, yurttaşlık rolünü değil de bizim küresel iyi yaşam kavramımızı şekillendiren bireyci idealler üzerine oturtmaktan ibarettir. Diğer uç ise tarafsızlığı sadece stratejik fikirler üzerine kurar. Bu bakış açısında, eşit güce ama farklı fikirlere sahip bireyler, bu farklı fikirlerden hiçbirini desteklemeyecek bir siyasi ilke üzerinde anlaşabilirler.” (Larmore, 2006: 130)

- 3 Ümit Aktaş, RP üzerinden İslamcı siyasetin geleceğine dair değerlendirmeler yaparken tercihini “İslamcı bir sosyal demokrasi” seçeneğinden yana kullanmaktadır. Aktaş’ın bu konudaki ifadeleri şu şekildedir: “Dolayısıyla merkezi ekseninde, İslam ile sosyal demokratik ilkeleri uzlaştırabileceği oranda, İslamcı politik partiler yer alacaklardır. (...) RP, İslamcı bir sosyal demokrasiyle daha geniş bir siyasi manevra alanı kazanacaktır.” (Aktaş, 1994: 71)
- 4 Örneğin önde gelen liberallerden Mehmet Altan, *Yeni Zemin*’in sorularını cevaplandırırken, şu ifadeleri kullanmaktadır: “Ancak, devletin ekonomik gücü ‘normal sınırlara’ çekilirse, halk üretken hale gelebilir ve devletin ‘ceberrut ve anti-demokratik’ tavrı sona erer. Para sahibi olan devlet, toplumdaki her türlü faaliyetin de ‘kural koyucusu’ oluyor. Halkın özgürleştirilmesine olanak tanımıyor.” (Altan, 1993: 11)
- 5 Yılmaz bu hususta Sezai Karakoç (s.428), Mustafa Özel ve Cengiz Kallek’in (s.429) yorumlarından bahseder.
- 6 Vergara, liberalizmin felsefi temellerini incelediği eserinde klasik liberallerle 1980’li yılların başından itibaren etkili olan neo-liberalizm arasındaki farkı özellikle vurgular. “Klasik liberallerin incelenmesi ayrıca, “1980’li yılların başlangıcından bu yana moda haline gelmiş ve ne yazık ki o da ‘liberalizm’ diye adlandırılmış olan, sığ ve aşırıya varan düşünce akımına karşı yararlı bir panzehirdir” ifadelerini kullanır (Vergara, 2005: 11). Vergara, kitabının dördüncü bölümünde, “Ultra-liberalizm” başlığı altında devlet müdahalesi hususundaki tutumlarından başlayarak, neo-liberallerin klasik liberallerden farklılaştığı konular üzerinde durur.(Vergara, 2005: 165-189)
- 7 Metiner Türkiye’de Kemalizmin merkezci güçlere dayandığını ve Kemalist modernleşmenin otoriter karakter taşıdığını söylemekte ve sistemin halka karşı konumlandığını iddia etmektedir. Bu görüşünü şöyle

dile getirmektedir: “Türkiye’deki sistem, en kestirme deyişle halka karşı bir sistemdir. Mevcut sistemin temelinde halkın harcı yoktur. Sistemi halk değil asker – sivil bürokrasi kurmuştur. Sistemin amacı; halka benzemek değildir, halkı değiştirmektir. Hangi doğrultuda mı? Tabii ‘çağdaşlaşma’ yönünde. ‘Çağdaşlaşma’, yani ‘Batılılaşma’... Halk sistemi kuranlarca Batılaştırılmak istenmiştir. Bu yöndeki çabalar öyle ‘demokratik’ yoldan falan da olmamıştır, resmen cebir yoluyla olmuştur.” (Metiner, 1994b: 68).

8 Atasoy Müftüoğlu’na göre, “Serbest ve genel seçimler konusunda, seçimlerin şekli, ne zaman ve hangi yöntemlerle yapılacağı gibi konular etrafında, İslam Devleti’nin yüksek istişare organları karar verir. Allah’ın halifesi oldukları için yönetim hakkı bütün İslam milletine / ümmetine verilmiştir. Yönetim herhangi bir ailenin, kabilenin, zümre ya da sınıfın teklinde değildir. İslami yönetim renk, ırk, kültür, ayrımı yapmadan tüm insanlara eşitlik ve adalet sağlamakla yükümlüdür.” (Müftüoğlu, 1993a: 26)

9 Dergide Müslüman kelimesi özel isim olmasına rağmen, cins isim gibi küçük harfle başlatılmakta ve genellikle “müslüman” şeklinde yazılmaktadır, alıntılarda bu yazım şeklini olduğu gibi muhafaza ettik. Bu yazım şeklinden, kelimenin basit bir din aidiyetini yansıtmak için kullanılmadığı ve kelimenin bazı siyasal içerimleri (“İslamcılık”) olduğu sonucu çıkarılabilir.

10 Derginin kurucu genel yayın müdürü Mehmet Metiner, Davut Dursun’un dergideki rolünü özellikle vurgulayan şu ifadeleri kullanmaktadır: “*Yeni Zemin*, yayın kurulundaki arkadaşlarımızın ortak çabalarının bir ürünüdür. (...) Kendi adıma ben başta Davud Dursun Bey olmak üzere diğer yayın kurulu üyelerimizi her zaman saygıyla anacağım. Onlar gerçekten hem entelektüel birikimleri itibariyle, hem de tecrübeleri bakımından bizim camianın en değerli elemanlarıdır.” (Metiner, 1994a: 54)

11 Mustafa Erdoğan, *Yeni Zemin* yayımına son verdikten yıllar sonra yayımlanan çalışmasında, yasama faaliyetinin “bağımsız bir bilimsel etkinlik olarak din bilginlerine bırakılmış” olmasını, “İslam’da modern anlayıştan daha üstün bir ‘kuvvetler ayrılığı’ ve dolayısıyla ‘hukuk devleti’ doktrininin var olduğu”nun delili sayan yaklaşımlardan bahsetmektedir. (Erdoğan, 2005b: 449) Elbette bunların Dursun’dan ya da Yeni Zemin’den alınması gerekmiyor. Ancak İslami camiada böyle bir eğilimin varlığına işaret etmesi bakımından kayda değerdir.

12 Davut Dursun, dergi tarafından düzenlenen bir açikoturum vesilesiyle şunları söylemektedir: “Öncelikle kanun koyma yetkisini İslam, toplumda seçilmiş insanlara vermiyor. Bu yetkiyi ilim adamlarına veriyor. Ulemaya veriyor. Bu neyi ifade ediyor? Yani kural koyma, kanun yapma bir bilimsel faaliyettir, bir siyasal faaliyet değildir. Oysaki liberal batı demokrasilerinde özünde, kanun yapma yetkisi siyasal bir faaliyettir, temsilciler yapar. İslam medeniyetinde ise benim tespit edebildiğim –yanılmış olabilirim- böyle örgütlü, müesseseler yoluyla seçilmiş temsilcinin yasa yapması ve herkesi o kurallara uymaya mecbur etme hakkı(nı) elinde tutan siyasal otorite de yok.

İslam'ın getirdiği en önemli rahmetlerden biri de, toplumda özgür biçimde bilim adamlarının yapmış olduğu yasalar karşısında toplumun bireylerinin seçme haklarının olmasıdır. Mevcut yasaları sivil bilim adamları yapıyor kişiler de bu yasalardan herhangi birisini seçiyorlar. Bu durumda geldiğimiz nokta, egemenlik seçilmiş insanların değil, toplumun kendisinin de değil, Allah'ın insanlara göndermiş olduğu Kur'an'dan, hadisten ve diğer temel kaynaklardan hüküm çıkarabilecek ilim adamlarının yapmış olduğu yasaların, ilim adamlarında oluyor.

158

Birinci merhalede egemenlik bilim adamında, ama ikinci merhalede egemenlik bizzatıhi kişinin kendisinde. Çünkü o, yasalardan birini seçme hakkına sahiptir. Seçmesi durumunda seçmiş olduğu yasaya uyması söz konusudur.” (Açikoturum, 1993b: 31).

13 Görece liberal sözünden kasıt, liberal felsefeyi “kısmen” savunmaları değil, İslamcılığın içerisinde daha serbest ve özgürlükçü “yorum”lara yönelme eğilimidir.

KAYNAKÇA

Açikoturum (1993a), “İslam Toplum Düzenine Doğru Bir Adım: Medine Vesikası”, *Yeni Zemin*, 5: 29-35.

Açikoturum (1993b): “Egemenlik Kimin?”, *Yeni Zemin*, 6: 30-34.

Aktaş, Ü. (1993), “Devlet; Ama Nereye Kadar”, *Yeni Zemin*, 5: 19-23.

Aktaş, Ü. (1994), “Seçkin Cumhuriyetçiler, Halkçı Demokrasiye Tahammül Edebilecekler mi?”, *Yeni Zemin*, 17/18: 70-71.

- Aktay, Y. (2014), Sunuş, Bora, Tanıl – Gültekingil, Murat - Aktay, Yasin (Ed.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık, Cilt: 6, (İstanbul: İletişim Yayınları): 13-25.
- Altan, M. (1993), “Değişime Önce Devletten Başlamalı”, *Yeni Zemin*, 1: 10-11.
- Arslan, A. (2005), “İslam ve Liberal Demokrasi”, Bora, Tanıl– Gültekingil, Murat – Yılmaz, Murat (Ed.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm, Cilt: 7, (İstanbul: İletişim Yayınları): 432-443.
- Aytürk, İ. (2015), “Post-Post Kemalizm: Yeni Bir Paradigmayı Beklerken”, *Birikim*, 319: 34-48.
- Bulaç, A. (1993), “İslam, Sivil Toplum ve İktidar”, *Yeni Zemin*, 9: 60-63.
- Çakır, A. (2014), Söylem Analizi Ne Demek İstiyorsun?, (Konya: Palet Yayınları)
- “Değişmeden İlerlemek” (1993), *Yeni Zemin*, 1: 7-20.
- Dursun, D. (1993a), “İslami Devlet Modeli Üzerine”, *Yeni Zemin*, 5: 11-15.
- Dursun, D. (1993b), “Devleti Küçültmek Özgürlük Sorunudur”, *Yeni Zemin*, 8: 12-14.
- Erdoğan, M. (2005a), Liberalizm ve Türkiye’deki Serüveni, Bora, Tanıl– Gültekingil, Murat – Yılmaz, Murat (Ed.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm, Cilt: 7, (İstanbul: İletişim Yayınları): 23 – 40.
- Erdoğan, M. (2005b), Liberalizm ve İslam, Bora, Tanıl– Gültekingil, Murat – Yılmaz, Murat (Ed.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm, Cilt: 7, (İstanbul: İletişim Yayınları): 444-451.
- Erkilet, A. (2014), 1990’larda Türkiye’de Radikal İslamcılık, Bora, Tanıl – Gültekingil, Murat - Aktay, Yasin (Ed.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık, Cilt: 6, (İstanbul: İletişim Yayınları): 682-697.
- Heywood, A. (2011), Siyasi İdeolojiler, (İstanbul: Adres Yayınları), (A. K. Bayram, Çev.)

Holmes, S. (1996), *The Anatomy of Antiliberalism*, Cambridge MA: Harvard University Press.

İnsel, A. (2005), Türkiye'de Liberalizm Kavramının Soyçizgisi, Bora, Tanıl-Gültekingil, Murat – Yılmaz, Murat (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Liberalizm*, Cilt: 7, (İstanbul: İletişim Yayınları): 41-74.

Kentel, F. (2014), 1990'ların İslami Düşünce Dergileri ve Yeni Müslüman Entelektüeller Bilgi ve Hikmet, Umran, Tezkire Dergileri, Bora, Tanıl – Gültekingil, Murat - Aktay, Yasin (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık*, Cilt: 6, (İstanbul: İletişim Yayınları): 721-781.

Köker, L. (1987), “Liberal Demokrasi ve Eleştirileri”, 11.Tez Kitap Dizisi, 6: 67-89.

Larmore, C. (2006), *Siyasi Liberalizm Üzerine*, (Ç. Tanyar, Çev.) Berten, Andre - da Silveira Pablo - Pourtois, Herve (Der.), *Liberaller ve Cemaatçiler*, (Ankara: Dost Yayınları): 121-144.

Mardin, Ş. (2016), Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar Merkez-Çevre İlişkileri, Kalaycıoğlu, Ersin – Sarıbay, Ali Yaşar (Der.), *Türk Siyasal Hayatı Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* (İstanbul: Sentez Yayıncılık): 115-147.

Metiner, M. (1993), “Rezzak Devlet'e Hayır”, *Yeni Zemin*, 8: 15.

Metiner, M. (1994a), “Yeni Zemin'le Övünç Duyuyorum”, *Yeni Zemin*, 14: 54.

Metiner, M. (1994b), “Halksız Demokrasi Olur mu?”, *Yeni Zemin*, 15: 68-69.

Müftüoğlu, A. (1993a), “Medine Vesikası Model Olamaz”, *Yeni Zemin*, 5: 24-26.

Müftüoğlu, A. (1993b), “Devrim Bir Düş Değildir”, *Yeni Zemin*, 5: 76-77.

Müftüoğlu, A. (1993c), “Halkın Demokrasiye Güveni Yok”, *Yeni Zemin*, 6: 28.

Müftüoğlu, A. (1994), “Anlam Ufukları”, *Yeni Zemin*, 17/18: 66-67.

Özdenören, R. (1993a), “İslam Devletinin Şablonları Yoktur”, *Yeni Zemin*, 5: 18

- Özdenören, R. (1993b), “Yabancı Sermayeden Korkulmamalı”, *Yeni Zemin*, 8: 16
- Sınav, T. (1993), “İslam Ekonomisinde Serbest Rekabet”, *Yeni Zemin*, 1: 81-82
- Tan, A. (1993), “Modern ve Geleneksel Toplumlarda Siyaset”, *Yeni Zemin*, 3: 66-68.
- Tan, A. (1994a), “Değişimin Karşı Konulamaz Yükselişi”, *Yeni Zemin*, 13: 50-51.
- Tan, A. (1994b), “Demokrasi, Modernite ve İslam”, *Yeni Zemin*, 15: 70-71.
- Tunç, O. (1993), “Devlet Biçimi Değil, Rejim Önemli”, *Yeni Zemin*, 5: 27-28.
- Türkiye'nin 70 Yıllık Politikası: Değişmeden İlerlemek (1993), *Yeni Zemin*, 1: 7-19.
- Vergara, F. (2006), *Liberalizmin Felsefi Temelleri Liberalizm ve Etik*, (B. Arıbaş, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeni Zemin Niçin Çıkıyor (1993), *Yeni Zemin*, 1:1.
- Yıldırım, E. (1993a), “Şura, Biat ve Adalet Temeldir”, *Yeni Zemin*, 5: 20-21.
- Yıldırım, E. (1993b), “Özel Teşebbüs de İrtica Olarak Görüldü”, *Yeni Zemin*, 8: 26-27.
- Yıldırım, A. / Şimşek, H. (2008), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık)
- Yılmaz, F. (2005), Türkiye’de Çağdaş İslamcı (İktisadi) Düşünce ve (İktisadi) Liberalizm, Bora, Tanıl– Gültekingil, Murat – Yılmaz, Murat (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm*, Cilt: 7, (İstanbul: İletişim Yayınları): 420-431.